

**Pr. lect. dr. Lucian Petroaia,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

O RÂNDUIALĂ LITURGICĂ RARĂ: SLUJBA ÎNCORONĂRII

Motto: „...și s-a arătat Constantin împodobit cu mantia de purpură a tatălui său – a cărei demnitate împărătească le părea tuturor că prinsese pe loc viață în făptura lui. Apoi... și-a petrecut părintele pe ultimul drum. O mulțime fără număr de oameni și de ostași l-a însoțit pe bineplăcutul lui Dumnezeu, cu tot fastul; toți îl înălțau în slăvi pe de trei ori fericitul răposat și preamăreau venirea la domnie a fiului... Și îndată... l-au aclamat pe noul stăpânitor cu titlul de «Împărat» și – dintr-o dată de «August» și «Pios», cu strigăte de bucurie”¹.

Abstract: XXIst century was named for good reasons “the century of speed”, “World Wars Era”, “Post-Christian Era”, “the time of the death of God”. XXIst century inherits these spiritual, social and economic vices. Unfortunately, the anti-work of destruction of man goes on, in an almost diabolical way. All the world Religions, mainly the Christian denominations, fight for man’s re-humanization, make substantial efforts to overcome the materialistic deadlock of human life in view to its verticalization and spiritualization. The decadence is generated by the lack of landmarks – the true crisis that today’s man is struggling with, as we read in the Great Canon of St. Andrew from

1. Eusebiu de Cezareea, *Viața fericitului împărat Constantin* – cartea I, pgf. XXII, în vol. „Viața împăratului Constantin și alte scrieri”, în colecția „Părinți și scriitori bisericești. Serie nouă”, vol. 8, Editura „Basilica” a Patriarhiei Române, ediția a II-a, București, 2012, p. 172-173.

Crete: «The law has no power over you, O, my soul! You have made the Gospel fruitless and scorned the Scriptures!». Man does not look up to God anymore and no longer obeys His commandment of love, although He looks with mercy on us, watches over this world and calls it to perfection. Man has lost the authority of the civil law, which he does not obey anymore. Especially today, there are no more charismatic leaders with morality and a symbol of divine authority which is expressed through its chosen ones. In the past, this was the emperor or the king: "Lord's Anointed".

The present study wants to rediscover the liturgical ritual which is forgotten today: the coronation service of the king or emperor. Except for some byzantine sources, among which we mention "The treaty of St. Simeon of Thessalonica", the late references of Dimitrie Cantemir from his "Descriptio Moldaviae" or the contributions of some more recent authors (Umberto Ecco, Jean Claude Schmitt, March Bloch, Richard Jackson, Robert Hertz, Jean Maisonneuve), the subject is still not fully discussed.

The pages that follow are a synthesis of those sources, try a semiotic theological-liturgical analysis of the rituals and point out two of the most illuminating moments from the History of the modern Romania: the coronation of King Carol I and King Ferdinand I.

Keywords: coronation, king/emperor, ritual, enthronement, anointment.

I. Motivația unui studiu „anacronic” astăzi

Trăim într-o lume „neșezată” din punct de vedere duhovnicesc. Din acest motiv ea este atât de instabilă și din punct de vedere social, economic, politic. Această stare de fapt generează primejdii care, privite în contextul secularizării masive și rapide de astăzi conduc la pierderea credinței, la moartea iubirii creștine și la atrofierea simțului omeniei. Efectele acestui proces se văd pretutindeni în lume: oamenii și – trebuie subliniat – chiar mulți dintre creștini nu mai năzuiesc spre a dobândi harisma comuniunii bazate pe iubirea evanghelică, prin care Biserica primară uimea și cucerea lumea păgână.

Așadar, lumea creștină riscă să își piardă Păstorul – pe Domnul Hristos. În Europa, de peste 50 de ani se vorbește de „moartea lui Dumnezeu”, iar în ultimul deceniu tot mai des se afirmă că lumea a pășit deja în „era postcreștină”. Zbuciumul de astăzi al „bătrânului continent”, dar și al întregii lumi creștine (în mic vezi și „frisoanele” societății românești postdecembriste) reflectă, din nefericire, destul de bine aceste sintagme. Asistăm, așadar, la un fenomen (anti)spiritual, de părăsire a bazei învățaturii creștine și de agonie a vieții sociale și personale.

Astăzi lumea creștină riscă să își piardă însemnătatea simbolului. Cel mai ilustrativ argument pentru acest fapt este lupta care, acum câțiva ani, s-a dus, cu o furie nemaiîntâlnită, în universitățile și școlile din România, Italia și din alte țări europene, împotriva prezenței icoanelor și a crucifixului, în sălile de curs. Chiar dacă pe moment tensiunea s-a calmat, e lesne de înțeles că anumite ONG-uri, „liberale” și „desvrăjite”, vor reveni cu alte și alte petiții în acest sens. De asemenea, trăim riscul pierderii simbolului uman. Pe lângă evidenta decădere a imaginii învățătorului, profesorului, medicului sau, mai grav, alături de „bombardarea” continuă a chipului hieratic al mamei sau a rostului tatălui (vezi atacurile fără precedent care se aduc, astăzi, la adresa familiei), aici facem directă referire și la persoana liturgului: preotul și arhiereul. De câțiva ani, la noi se desfășoară adevărate „lupte mediatice”, prin care se caută desfigurarea chipului preotului – ca slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor și a rolului înalt al arhiereului – ca păstor, hirotonisitor și învățător după chipul Mântuitorului Hristos. Trăim vremurile în care turma își reneagă păstorii! Pe lângă sacerdoți simt aceeași durere, a negării și respingerii, și alte persoane-simbol, în general oameni care conduc oameni și o fac cu vocație, cu dăruire și cu jertfelnicie, cei mai mulți dintre ei. Cei mai părăsiți și negați sunt chiar aceia care au condus sau conduc destinele popoarelor, „unșii Domnului”, capetele luminate – regii sau împărații – a căror viață oficială sau privată face astăzi, prea adesea, deliciul vânătorilor de senzație, din presa scrisă sau radio-TV.

În anul dedicat Sfinților Împărați socotim potrivită o încercare de redescoperire a simbolului imperial/regal: împăratul/regele care conduce poporul pe calea prosperității spirituale și materiale. El este „unul Domnului” pentru supușii săi, căroră le împarte pace și căroră le dă noblețe și cinste prin modul în care el conduce. El menține și impune ordinea între fruntariile peste care stăpânește, el veghează ca legile să fie aplicate cu dreptate, tuturor. Cel mai adesea el este și apărătorul dreptei credințe și „slujitorul”, fără veșmânt liturgic, al Bisericii și al credincioșilor ei. Am folosit un „astăzi” anistoric, întrucât în astăzi-ul temporal în care ne zbatem, în multe dintre țările europene și nu numai, nu mai există nici regi, nici împărați, care să conducă efectiv; în unele cazuri au rămas descendenți ai unor ilustre și glorioase familii

regale, care încearcă stăruitor să întrețină lumina, amintirea unei istorii glorioase, uitată de generațiile actuale.

Din aceste motive am întocmit acest studiu legat de cel mai semnificativ moment din viața unui împărat sau rege – ceremonia încoronării, punând accentul pe partea bisericească a acesteia. Este o sinteză a mai multor ceremonii, din mai multe etape ale istoriei, cu referire directă la conducători creștini (împărați, regi, cneji, voievozi, domnitori) de ieri, dar cu aplicare chiar și la cei de astăzi, bine știind că toate casele regale și imperiale din lume țin mult la tradiția și sfințenia acestor așezăminte prin care se începe o domnie și care legitimează autoritatea acesteia.

Închin studiul de față Sfântului Împărat Constantin, care, din cauza condițiilor istorice vitrege în care și-a început domnia, nu a avut parte de o ceremonie completă de întronizare².

II. Originea biblică a ritualului ungerii și încoronării regelui și împăratului

Prima mențiune din Biblie referitoare la regalitate se leagă de persoana misterioasă a lui Melchisedec. Acesta era, deopotrivă, și „rege în Salem“, dar și „preot al Dumnezeului celui viu“ (Facerea 14, 18). Alături de hermeneutica teologică la temă, care susține (deși Melchisedec, obârșiile, viața și faptele sale sunt învăluite în taină pentru totdeauna) că acest rege-preot este prefigurarea și tipul Domnului Hristos, putem afirma, fără a greși, că el este și prototipul regelui – ca personaj central al multor momente ale istoriei, ce avea să reunească în sine și puterea lumească și autoritatea de sorginte divină.

Din Scriptură mai aflăm că fiii poporului ales nu s-au simțit împliniți prin teocrație – forma directă prin care Dumnezeu i-a călăuzit pe drumul istoriei sute de ani, fapt real care îi și face unici în istoria umanității. Privind la popoarele vecine sau la cele cu care intrau în contact,

2. Se știe doar că a fost proclamat ca „August“, de către armata ce fusese condusă de defunctul său tată. Evenimentul a avut loc în Britannia, la Eboracum (York), în 25 iulie 306. Vezi câteva date despre aceasta: Ion Barnea și Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982, p. 9-20; Bertrand Lancon și Tiphaine Moreau, *Constantin. Un împărat creștin*, Editura Basilica, București, 2013, p. 11, 42-43.

evreii au dorit să experimenteze și o nouă formă de organizare, sub un conducător lumesc. Pentru aceasta au cerut Domnului, prin prorocul Samuel: „...*pune peste noi un rege, ca să ne judece acela, ca și la celelalte popoare... Dă-ne rege ca să ne judece!*“ (I Regi 8, 5-6). Astfel, Saul avea să ajungă primul rege al poporului iudeu: prorocul a cerut Domnului rege pentru popor, împlinind porunca divină de a-l consacra pe acesta: „*Atunci luând Samuel vasul cel cu untdelemn, a turnat pe capul lui Saul și l-a sărutat, zicând: «Iată, Domnul te unge pe tine cârmuitor al moștenirii Sale; vei domni peste poporul Domnului...»*“ (I Regi 10, 1). Între semnele pe care Saul le-a primit de la Domnul pentru a se simți confirmat ca rege, Sfânta Scriptură ne arată că, nu mult după momentul ungerii, el s-a întâlnit cu o ceată de proroci, care l-au întâmpinat cu cântări rituale, susținute de psaltiri, timpane, fluiere și harpe, apoi s-a revărsat peste el Duhul Domnului (I Regi 10, 5-12).

Pe rânduiala atât de simplă a acestei ungeri biblice³ avea să se instituie, în timp, unul dintre cele mai complexe și impresionante rituri din lumea creștină: încoronarea regilor sau a împăraților. Oricât de mult s-a dezvoltat organic, cultic, acest ritual, în esența sa el urmărește două momente determinante pentru cel ales: 1. primirea pe frunte a mirului – în vederea primirii harismei de conducător și 2. așezarea pe creștet a coroanei – ca semn suprem de stăpânire peste destinul poporului pe care îl va conduce. Astfel se explică de ce, până astăzi, regele este numit „Unsul Domnului“ și „cap încoronat“. Din acest motiv, la evrei regele era perceput ca un instrument divin de conducere; prin el teocrația nu dispărea, ci continuă într-o altă formă: se manifestă ca regalitate. Prin Saul se inaugurează, în sânul poporului ales și nu numai, monarhia de drept divin.

3. Această ungeră biblică are o origine mult mai veche. Evreii au preluat-o de la popoarele vecine lor; se pare din vechea civilizație siriană sau de la egipteni. Descoperirile de la Tell-el-Amarna au dat la iveală o tăbliță de lut, cu o mențiune de dinaintea de anul 1500 î. H., în care o căpetenie siriană scria faraonului Amenofis al IV-lea că bunicul său, Nouhassche, fusese uns rege de Manahbiria al Egiptului, care îi turnase „ulei pe cap“. Este prima mențiune importantă despre miruirea regilor, din toată istoria umanității! Se cunoaște că și în Egipt se practica ungera cu ulei parfumat, dar în cadrul diverselor sărbători locale și cu alte conotații: pentru eroi, luptători sau defuncți. Detalii interesante despre acestea la March Bloch, *Regii taumaturgi*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 48; vezi, la aceeași pagină, și notele 1 și 2.

Regele are menirea de a conduce poporul, de a-l apăra de vrăjmași, de a-l îngrădi cu legi, de a judeca pricinile mari, de a avea – pentru binele supușilor – o viziune încontinuu profetică asupra viitorului și vieții lor îmbelșugate și în pace. Mai mult, sensul profetic al alegerii și ungerii lui Saul – ca tip (prefigurare) al (a) venirii lui Mesia din neamul lui David⁴ iradiază, asupra oricărui rege sau împărat care, ulterior, a fost uns pentru tron, aceeași menire hristică, de a conduce, de a învăța și de a se jertfi până la moarte pentru poporul pe care este chemat să-l stăpânească.

Aceste chemări nu au fost potrivite pentru Saul, fapt pentru care unii istorici mozaici îl consideră doar un rege simbolic, primul rege ade-vărat și deplin fiind David, iar al doilea, Solomon⁵. Și David și Solomon au urmat același ritual de ungere cu untdelemn – moment al primirii „Duhului Domnului” (în ebraică „Ruah Iahve”), Care este „Duhul vieții” și Care dădea celui „uns” drept de viață și de moarte asupra supușilor săi.

III. Simbolurile imperiale: coroana, sceptrul, hlamida

Trei sunt cele mai importante și pline de simbolism elemente legate de cultul regelui sau al împăratului: coroana, sceptrul și hlamida. Sunt piese de vestimentație și protocol imperial/regal care se folosesc atât în momentul încoronării, dar și la evenimente legate de sărbătorile tronului, evenimentele private ale persoanelor auguste, semnarea protocoalelor pentru consolidarea legăturilor dintre state, promulgarea unor edicte sau legi, funeraliile imperiale/regale. Imaginea – „standard” a unui rege sau împărat este aceea în care el poartă coroana pe

4. Detalii în acest sens la: prof. dr. Vasile Tarnavschi, *Arheologia biblică*, Cernăuți, 1930, p. 268-269, pr. prof. dr. Nicolae Ciudin, *Studiul Vechiului Testament (manual pentru seminariile teologice)*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2002, p. 129-130. Vezi și pr. prof. dr. Dumitru Abrudan și diac. prof. dr. Emilian Cornițescu, *Arheologia biblică*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1994, p. 154-155. Câteva inedite nuanțe privind instaurarea monarhiei la evrei, prin Saul, la J. D. Douglas și colaboratorii, în „Dicționar biblic”, Editura „Cartea creștină”, Oradea, 1995, p. 1159-1160. Despre simbolismul ungerii cu untdelemn în Vechiul Testament și nu numai, vezi la Maurice Cocagnac, *Simbolurile biblice. Lexic teologic*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 301-305.

5. De exemplu, Max I. Dimont, *Evreii, Dumnezeu și istoria*, Editura Hasefer, București, 1997, p. 55.

creștet, hlamida imperială pe umeri, ordinele și medaliile cele mai de seamă pe piept și ține sceptrul în mâna dreaptă sau poartă sabia de ceremonie.

1. Coroana. Termenul de „coroană” provine de la cuvântul „corn”, subliniind ideea de putere și de iluminare.⁶ Întotdeauna coroana marchează partea superioară a corpului uman – capul, care este, după cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, „ca o Acropole” a făpturii omenești.⁷ Coroana simbolizează imperialitatea și arată chemarea divină la a stăpâni popoare și țărâhuri; circularitatea ei conduce la ideea cerului nesfârșit, de unde se și pogoară peste imperator puterea divină, la momentul investirii. În istoria umanității forma, materialul construcției, simbolurile folosite și ornamentele prețioase (nestemate, metale nobile) sunt foarte diferite, de la un împărat la altul, de la o epocă la alta, de la un spațiu cultural la altul. Uneori coroana este moștenită, semn al eredității puterii de a conduce; alteori, de exemplu în cazul eroilor antici, coroanele erau simbolice, împletite din flori sau lauri, simbolul efemerității puterii.

De aceea, se poate vorbi de mai multe tipuri de coroane. Amintim mai întâi de coroanele, imaginare și simbolice, atribuite zeilor – care erau făurite din lumină, sau de cele ale eroilor sau semizeilor din mitologia greacă. Apoi vorbim de cele reale, ale atleților din stadioane sau arene, care erau răsucite din flori sau plante (lauri). În al treilea rând vorbim de coroană în sens real, dar duhovnicesc: în creștinismul primar se vorbește, de exemplu, despre „încoronarea martirilor” cu „cununa vieții” (Apoc. 2, 10). Sfântul Chiril al Ierusalimului amintea despre cununile cerești cu care se încununază creștinii: „*Voi, catehumenii, împlețiți flori ale spiritului în cununi cerești*”⁸. Din aceste două tipuri de coroane (cea a atleților și cea a martirilor) provin cununile pe care le primesc mirii, la Taina Cununii, pentru că viața de familie presupune eroism și martiriu, iar cel ce și-o asumă „se încununază” cu fericirea veșnică.

6. Jean Chevalier și Alain Gherbrant, *Dicționarul de simboluri*, Editura Artemis, București, 1994, vol. I, p. 371.

7. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre soartă și despre Providență*, „Cuvântul I”, p. 169.

8. Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze baptismale*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2009, p. 78.

În sens concret, vorbim de coroanele împăraților sau ale regilor, ale căror multiple forme și simboluri (cel puțin în spațiul creștin, începând cu perioada bizantină) sunt împrumutate de la „coroana“ episcopală – mitra.

2. Hlamida sau mantia. Este simbolul jertfirii de sine, al retragerii de lume, al unirii cu Dumnezeu și al slujirii, purtătorul ei fiind considerat mai presus de tentațiile, capcanele și materialismul lumii. În mantie erau imaginați zeii și semizeii, în special cei din mitologia nordică. Mantie purtau odinioară luptătorii antici și cavalerii; mantie poartă și astăzi monahii și monahiile (într-o formă foarte modestă), dar mai ales arhieriei, regii și împărații.⁹

Așezarea mantiei pe umeri simbolizează asumarea integrală a statutului de conducător și formator de opinie, *spiritus rector* și înaintemergător al poporului; mantia este, până astăzi, simbolul nobleții și al imperialității ipostaziate.

3. Sceptrul. Este, prin excelență, semnul puterii și al autorității. Sceptrul este „prelungirea brațului“, simbolul după care se orientează poporul. În general sceptrul este ornat cu simboluri înalte: vulturul, șarpele, globul pământesc. Purtarea sceptrului înseamnă conducerea poporului pe calea biruinței, dar și împărțirea dreptății de către împărat.¹⁰

IV. Știri din documente bizantine, privind încoronarea împăratului la Constantinopol

Prin excelență, evocarea Bizanțului înseamnă reînnoirea în lumea împăraților și a împărăteselor, a prinților și a prințeselor. Având la bază modelul roman, care a fost încreștinat și sublimat, în Constantinopol s-a desăvârșit „portretul-robot“ al imperatorului. Iată un exemplu, mai mult decât elocvent, despre cum arăta un împărat bizantin, „...îmbrăcat într-un costum bogat, strălucind de aur și de pietre scumpe, cu picioarele încălțate în purpură, cu capul încoronat și înconjurat de nimbul pe care bizantinii îl atribuiau regilor, ca și sfinților, aduce darurile sale

9. Jean Chevalier, *op. cit.*, vol. II, p. 268-269.

10. *Ibidem*, vol. III, p. 208-209.

bisericii terminate prin grija lui...” și basilisa sa, care „înaintează spre ușa sanctuarului... La poalele mantiei sale de purpură violetă se desfășoară o broderie lată de aur, în cute luminoase; pe pieptul ei strălucesc bijuteriile; pe capul său nimbat este pusă o diademă; și în părul ei se amestecă ciucuri de perle și de pietre scumpe, care cad pe umeri ca niște cascade scânteietoare...”¹¹. Par a fi chipuri de sfinți, dar este vorba, de fapt, de tablourile votive ale împăraților Justinian și Teodora – mozaicuri din biserica „San Vitale”, de la Ravena. Această ținută imperială, prezentată iconic, proiectează actul încoronării (protocol în timpul căruia se purtau îndeobște aceste veșminte) la cota incandescentă a hieratismului, la care erau percepuți și cu care erau asimilați bazileii bizantini.¹²

Ritualul încoronării nu a fost atât de dezvoltat și fastuos, de la început. De exemplu, despre primul caz de încoronare oficială săvârșită la Bizanț – este vorba de împăratul Leon I cel Mare (457-474) – se cunosc anumite detalii, datorită consemnării pline de acrivie a lui Constantin Porfirogenetul, în „*De ceremoniis aulae byzantinae*”. Prima etapă a fost aceea a alegerii lui Leon, de către factorii constituționali, senatul și armata. La această alegere s-a rostit, într-o formă total inedită, această rugăciune-orație: „*Ascultă, Dumnezeu, Te implorăm; ascultă, Doamne! Viață lui Leon! Ascultă-ne, Dumnezeu! Leon să fie împărat. Tu, care iubești pe oameni: statul cere pe Leon ca împărat. Armata îl cere pe Leon ca împărat. Legile îl susțin pe Leon. Palatul îl susține pe Leon. Aceasta este dorința Palatului. Aceasta este dorința armatei. Aceasta este voința senatului. Aceasta este voința poporului. Universul*

11. Charles Diehl, *Figuri bizantine*, Editura pentru literatură, București, 1969, vol. II, p. 355-356.

12. Astfel de descrieri abundă în literatura istorică. Iată, de exemplu, un tablou similar, la fel de relevant pentru nota hieratică a chipului și persoanei bazileului: „*Împăratul purta pe cap fie o diademă, fie o coroană de aur, împodobită cu nestemate. Aceste podoabe și veșminte de purpură aparțineau numai sfintei sale persoane, iar robele de mătase în care era învăluit erau brodate cu chipul unor balauri de aur. Tronul său era de aur masiv. Cei doi catâri care trag carul monarhului sunt albi ca neaua și strălucesc, acoperiți de sus până jos în aur. Carul însuși, din aur pur și masiv, atrăgea admirația spectatorilor, care priveau uluiți perdelele de purpură, covorul alb ca zăpada...”*. Este vorba de portretul împăratului Arcadius (395-408), realizat de Edward Gibbon după diverse surse, în *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, Editura Minerva, București, 1976, vol. II, p. 179.

*Îl așteaptă pe Leon*¹³. De la partea a doua, cea bisericească, a rămas știrea că împăratul a primit coroana de la Patriarhul Anatolie de Constantinopol, în condițiile în care, până atunci, cel care era întronizat primea coroana din mâinile marelui strateg al armatei sau din mâinile unui mare demnitar al curții. Începând cu Leon I, ceremonia încoronării la Bizanț, până atunci, scurtă și rece, de factură militară, se împodobește cu o alta, bisericească, sfințitoare, care face ca acest act să capete „semnificația unei consacrări religioase”¹⁴.

Al doilea exemplu timpuriu de încoronare bizantină este cel despre ungerea și întronizarea lui Anastasios I (491). După moartea lui Zenon, acesta preia puterea, convinge Senatul și pe patriarhul Eutimie și reușește să se încoroneze ca bazileu. După „moda” veche, intră în Triclinium și simpatia Senatului, apoi se înfățișează Patriarhului, care îi citește rugăciunile de învestire și îl înveșmântează în hlamida imperială. Este aclamat de popor cu titlul de „Σεβάστος”, după care întreține cu poporul un dialog, consemnat cu fidelitate de Constantin Porfirogenetul, în opera sa de căpătâi.¹⁵

13. Apud Stelian Brezeanu, *Istoria Imperiului Bizantin*, Editura Meronia, București, 2007, p. 61.

14. Câteva date despre momentul Leon I cel Mare și despre semnificațiile acestui nou ritual de întronizare, la pr. prof. dr. Emanoil Băbuș, *Bizanțul. Istorie și spiritualitate*, Editura Sofia, București, 2010, p. 182.

15. Redarea întreagă a ritualului, la Reginald Maxwell Woolley, *Coronation Rites*, University Press, Cambridge, 1915, p. 12-15, tradus din limba greacă, în limba engleză. Dialogul este următorul: „EMPEROR. *It is manifest that human power depends on the will of the supreme Glory.*

PEOPLE. Abundance to the world! As thou hast lived, so rule. Incorrupt rulers for the world!

EMP. Since the most serene Augusta Ariadne with the assent of the illustrious nobles and by the election of the glorious Senate and mighty armies, and the consent of the sacred people, have advanced me, though unwilling and hesitating, that I should assume the care of the Empire of the Romans, agree ably to the clemency of the Divine Trinity.

PEO. Kyrie eleison. Son of God, have mercy upon him. Anastasie Auguste vincas! God will keep the pious Emperor. God gave thee, God will keep thee!

EMP. I am not ignorant how great a weight is laid upon me for the common safety of all.

PEO. Worthy of the Empire! Worthy of the Trinity! Worthy of the City. Out with the informers. (This last is doubtless an unauthorized interpolation).

Acestea sunt două particularizări ale ritualului. Dar aceeași sur-să¹⁶, în capitolul 47, păstrează o prețioasă descriere generală a ritua-

EMP. I pray, Almighty God that as ye hyped me to be, in this common choice of yours, so ye may find me to be in the conduct of affairs.

PEO. He in whom thou believest will save the. As thou hast lived, so reign. Piously hast thou lived, piously reign. Ariadne, thou conquerest! Many be the years of the Augusta! Restore the army, restore the forces. Have mercy on thy servants. As Marcian reigned, so do... (and much more to the same effect).

EMP. Because of the happy festival of our Empire, I will bestow 5 solidi and a pound of silver on each man.

PEO. God will keep the. Christian Emperor! These are the prayers of all. These are the prayers of the whole world. Keep, Lord, the pious Emperor! Holy Lord, raise up thy world. The fortune of the Romans conquers. Anastasius Augustus, thou con querest! Ariadne Augusta, thou conquerest! God hath given you, God will kesp you!

*EMP. God be with you!**

Traducere:

„ÎMPĂRATUL: Este evident că puterea omului depinde de voința Gloriei Supreme.

POPORUL: Să fim îmbelșugați! Așa cum ați trăit, așa să conduceți! Să fie conducători incoruptibili! Și așa mai departe.

ÎMPĂRATUL: Deoarece blânda Augusta Ariadna, prin consimțământul ilustrilor nobili și prin alegerea Senatului glorios și armatelor atotputernice și prin consimțământul poporului sacru mi-a transmis, deși fără să vreau, să-mi asum grija față de Imperiul Romanilor, astfel mă supun îndurării Divinei Trinități.

POPORUL: Kyrie eleison. Iisuse, îndură-te de el! Anastasios Augustus e învingător! Ține-l, Doamne, pe Împăratul cel sfânt. Dă-i, Doamne, zile lungi! Ține-l, Doamne!

ÎMPĂRATUL: Știu ce mare responsabilitate am pentru siguranța tuturor.

POPORUL: Ești demn de Imperiu! Ești demn de Trinitate! Demn de Oraș! Afară cu spionii! (ultima replică este, fără dubiu, o exclamație neautorizată).

ÎMPĂRATUL: Atotputernice Doamne, Te rog, după cum m-ai ajutat în această alegere a Ta, să mă ajuți să conduc!

POPORUL: Cel în care crezi te va salva! După cum ai trăit, așa să ne conduci. Ai trăit în pioșenie, să ne conduci cu pioșenie! Ariadna, ai învins! Mulți ani trăiască, Augusta! Redă-ne armata și forțele! Ai milă! Îndură-te de servitorii tăi! După cum ai condus, Marcian, așa să.... (și altele cu același efect).

ÎMPĂRATUL: Cu ocazia celebrării fericite a Imperiului nostru voi dărui câte cinci solidi și o livră de argint fiecăruia.

POPORUL: Să te țină Dumnezeu, Împărate Creștin! Acestea sunt rugile tuturor. Acestea sunt rugile lumii întregi. Ține-l, Doamne, pe Împăratul cel pios! Sfinte Doamne, ridică lumea! Viitorul Romanilor triumfă. Anastasios Augustus, ai învins! Ariadna Augusta, ai învins! Dumnezeu v-a dat, Dumnezeu să vă țină!

*ÎMPĂRATUL: Dumnezeu fie cu voi!**

16. Am folosit o traducere în limba engleză a originalului grecesc, apărută sub titlul *Constantini Porphyrogeniti imperatoris de ceremoniis byzantini, libri duo*, în ediția

lului încoronării la Bizanț, insistând mai mult pe detaliile protocolului imperial, dar oferind și multe date privind partea sa religioasă. În ziua încoronării, senatul și demnitarii din „*tagmata*” merg la palat și preiau „*insignia*” – adică steagul și însemnele gărzilor, pregătindu-se să îl însoțească pe împărat. Împăratul, purtându-și cele două veșminte specifice violete („*scaramangion*” și „*sagion*”), escortat de către „*cubiculari*” părăsește palatul și vine în „*Onopodion*”, locul în care este primit de către patricieni. Aceștia răspund la comanda obișnuită a maestrului de ceremonii, care, la apariția basileului dă semnalul să se strige: „*Bucură-te, întru ani mulți și buni!*”. La „*Consistorion*” se adunau Senatul și cu patricienii, făceau reverență înaintea împăratului și îi urau din nou „*ani mulți și buni*”. După ce traversa zona cu clădirile din *tagmata*, împăratul era întâmpinat de „*facțiuni*”¹⁷, care nu îl aclamau, ci doar își făceau semnul crucii atunci când el trecea. Împăratul intra în zona „*horologion*” din catedrala „Sfânta Sofia” și ajungea la locul unde îmbrăca roba de mătase („*divitision*”) și acea haină specifică, de origine khazară („*tzitzakion*”), ca apoi să pătrundă în nartex, împreună cu patriarhul. Aici, împăratul însuși, printr-un gest simbolic, aprindea candelile la „ușile de argint”, traversa naosul și urca până pe solee, acolo unde aprindea alte candelile și se ruga înaintea sfintelor uși ale altarului. Împreună cu patriarhul urca în amvon, locul în care avea să se desfășoare ceremonia de încoronare.

Patriarhul rostea mai întâi o rugăciune de binecuvântare a hlamidei imperiale, cu care „*vestitorii*” îl îmbrăcau pe împărat, apoi sfînțea coroana și o așeza pe capul noului împărat, fiind și primul dintre cei care se plecau în fața bazileului. Poporul prezent aclama, de trei ori: „*Sfânt! Sfânt! Sfânt! Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, și pe pământ pace!*” și „*Ani mulți lui (numele), marelui Împărat și Autocrat!*”. Cu coroana pe creștet, împăratul cobora din amvon și intra în „*mitatorion*”, locul din

lui J. J. Reiske, CSHB, Bonn, 1879, vol. I, p. 191-196. Mulțumiri trei prof. Angelica Diaconu – traducător, care a avut bunăvoința de a zăbovi asupra acestor texte și a ne reda, în limba română, toate etapele ceremoniei, potrivit relatărilor din sursă.

17. Erau reprezentanți ai breslelor și ai unor partide politice. Termenul provine din latinescul „*factio*, -nis” – „puterea de a face... breaslă; partid” – vezi *Dicționar latin – român*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2009, p. 243. Vezi și *Dicționar enciclopedic ilustrat*, Editura Cartier, București, 1999, p. 356.

colțul de sud-est al naosului, acolo unde se așeza pe un tron portabil („*sellion*”), pentru a primi cinstire din partea demnitarilor Curții imperiale. Aceștia intrau într-o ordine strictă, de la cel mai mare la cel mai mic, cădeau la pământ și sărutau ambii genunchi ai împăratului. După terminarea acestui moment, toți repetau urarea de „*ani mulți și buni*” pentru noul împărat, înainte ca acesta să părăsească „*mitatorion*”-ul. Protocolul se încheia cu următoarea consemnare: „*La timpul convenit s-a săvârșit sărutul păcii și al comuniunii, după cum se obișnuiește la sărbătoare, și toate celelalte se vor face după cum este tradiția*”.

„Cartea Ceremoniilor” scrisă de autorul Porfirogenet oferă și mai multe detalii legate de încoronarea împărătesei („*Augustei*”). Deși această ceremonie are similarități cu încoronarea împăratului, există multe diferențe semnificative între cele două numiri imperiale. Mai întâi, locul încoronării era altul: augusta primea coroana nu la „*Hagia Sophia*”, ci în „*Augustaeus*”, iar la ceremonie nu participau demnitari-bărbați, în afară de împărat și anturajul lui privat de eunuci, cubicularii, patriarhul și câțiva clerici. Erau invitate, de către împărat, diverse doamne de blazon nobiliar înalt, într-un număr destul de restrictiv.

Împăratul ședea pe tron, în „*Augustaeus*”, iar patriarhul și preoții îl anturau. Augusta este condusă în încăpere. Fața îi era acoperită de un voal; primea în mână candelile cu care avea să se roage. Împăratul îi ridica voalul, iar din acest moment, încoronarea ei se desfășura după un ritual perfect asemănător cu cel prin care era încoronat, atunci când era cazul, co-împăratul. Patriarhul sfințea hlamida și coroana, iar împăratul o înveșmânta pe basilisă. Imediat patriarhul și soborul de clerici plecau, augusta stătea alături de împărat, iar curtenii-bărbați primeau încuviințarea de a-i aduce cinstirea convenită („*proskyneisis*”); tot acum erau primite și doamnele/domnișoarele de la curte, ele sărutând, de asemenea, genunchii împăratului și ai augustei și făcând trei închinăciuni înaintea lor. Când ritualul lua sfârșit, noua împărăteasă mergea către „*Tribunal*”. Pe drum îi erau aduse onoruri de către demnitarii capitalei, bărbați și femei, în momente diferite, bine rânduite pe cale. Când ajungea la „*Tribunal*”, noua împărăteasă primea recunoașterea „*facțiunilor*” și a „*tagmatei*”.

Știri care completează, din punct de vedere euhologic și strict tipiconal ritualul bizantin al încoronării ne parvin prin cel mai vechi

manuscris liturgic bizantin, numit convențional „Codicele Barberini graecus 336“. Este principala sursă de secol VIII, dar, în mod cert el conține și referiri la practica din secolele anterioare. Ritualul este înscris în acest op într-un capitol intitulat „Rugăciuni și rituri la Curtea imperială“¹⁸ și este redat într-o variantă sintetizată, sub genericul „Rugăciune la promovarea împăratului“. Alesul pentru tron intra în biserică purtând toate veșmintele, însă fără coroana și hlamida imperială și aștepta momentul investirii în fața sfințelor uși ale altarului. Patriarhul îl primea stând înaintea Sfintei Mese, pe care erau așezate din vreme coroana, mantia și fibula noului împărat. După binecuvântare și rostirea unei ectenii (al cărei text nu este amintit), patriarhul citea rugăciunea „Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul împăraților și Domnul domnilor...“¹⁹. În timp ce noul ales era înveșmântat cu hlamida imperială, de către doi „vestitori“, patriarhul rostea „Pace tuturor“ și citea rugăciunea „Ție, Singurului Împărat...“²⁰.

18. Publicat de diac. prof. univ. dr. Ioan Ică jr., în *Canonul Ortodoxiei. Canonul apostolic al primelor secole*, Editura Deisis – Stavropoleos, 2008, vol. I, p. 988-989.

19. *Ibidem*, p. 988. Text integral: „Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul împăraților și Domnul domnilor, Care prin prorocul Tău Samuel l-ai ales pe robul Tău David și l-ai uns împărat peste tot poporul Tău Israel, Însuși și acum ascultă rugăciunea noastră, a nevrednicilor robilor Tăi, și privește din sfânt lăcașul Tău și peste cuviosul robul Tău (N) pe care ai binevoit să-l faci să se ridice împărat peste neamul cel sfânt pe care l-ai câștigat cu scump Sângele Unuia Născut Fiului Tău, și-l învrednicește pe el să se ungă cu untdelemnul veseliei; îmbracă-l pe el cu putere de sus, pune pe capul lui cunună de piatră scumpă, dă-i lui lungime de zile, pune în dreapta lui sceptru de mântuire, așază-l pe tronul dreptății, îngrădește-l cu toate armele Sfântului Tău Duh, dă tărie brațului său, supune-i lui toate neamurile barbare, seamănă în inima lui frica Ta și compasiunea față de supușii lui, păzește-l în credință nepătată, arată-l păzitor riguros al dogmelor sfintei și catholice Tale Biserici, ca judecând poporul Tău în dreptate și pe săracii Tăi cu judecată, să-i mântuiască pe fiii săracilor și să se facă moștenitor al Împărăției Tale cerești. Că a Ta este stăpânirea, a Ta este împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor“.

20. *Ibidem*. Text integral: „Ție, Singurului Împărat al veacurilor, acesta căruia i s-a încredințat de către Tine împărăția pe pământ și-a plecat grumazul împreună cu noi. Rugămu-Te, Stăpâne a toate, păzește-l sub acoperământul Tău, întărește împărăția lui, învrednicește-l să facă totdeauna cele bineplăcute Ție, fă să răsară în zilele lui dreptate și mulțime de pace, ca în liniștea lui viață tihnită și liniștită să petrecem, în toată cu-cernicia și cuviința. Că Tu ești Împăratul păcii și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor“.

Urma momentul culminant, solemn, al încoronării. Luând cu amândouă mâinile coroana împărătească de pe Sfânta Masă, patriarhul o așeza pe creștetul împăratului, încoronându-l prin invocarea numelui Preasfintei Treimi: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”. Ritualul subliniază rolul esențial al celor trei elemente-simbol de vestimentație imperială: diadema, purpura și încălțăminte roșie. Când se întroniza un bazileu, acesta primea, în cadrul protocolului foarte bine precizat al ceremoniei de pregătire, încoronare și întronizare, aceste trei piese; când abdică, el preda pe acestea trei noului pretendent la tron²¹, iar când era învins în luptă, cele trei deveneau trofee de război, ilustrând astfel transferul de putere spre noul conducător.

Deși rânduiala este succint prezentată, cu toate acestea ea comportă anumite interpretări. Mai întâi se subliniază faptul că cel ce avea să fie încoronat venea în biserică fără să poarte însemnele imperialității: coroana și mantia. Patriarhul îl aștepta stând cu spatele la el – a se citi „cu fața către Dumnezeu, Care este Împăratul împăraților și Domnul domnilor”, Cel care avea să investească, de fapt, pe noul ales, cu puterea de a conduce poporul. Până la acest moment, cel ales de popor, armată sau de nobilime era doar un candidat la tron, validat din punct de vedere al unor criterii lumești. După citirea rugăciunii, investirea avea două momente. Primul este îmbrăcarea mantiei, element de ritual pe care îl oficiau doi mari dregători. Acest moment sublinia faptul că împăratul, care, atunci când provenea dintre cei mai aleși fii ai neamului său, cu sânge nobil, era de acum recunoscut ca un conducător al întregii pături aristocratice; când nu provenea dintre aristocrați, ci dintre militari, i se recunoștea astfel valoarea asupra celorlalți foști confrăți de arme. Mantia era semnul acestei recunoașteri și i se oferea prin cei doi delegați-oficianți. Patriarhul îi așeza împăratului ales coroana pe cap, rostind, practic, o doxologie mică, ce poate fi interpretată și ca o epicleză. Încoronarea se face în numele lui Dumnezeu Cel în Treime lăudat, iar noul încoronat are putere din puterea Domnului, conduce cu autoritate divină și trebuie ascultat ca un adevărat trimis al Domnului.

21. Vezi, de exemplu, la Nicolae Bănescu, *Chipuri din istoria Bizanțului*, Editura Albatros, București, 1971, p. 87-89, modul în care Mihail I Rhangabé (811-813) a cedat tronul în favoarea lui Leon al V-lea Armeanul (813-820).

Un element și mai interesant îl constituie faptul că, în vederea cuminării împăratului nou-încoronat, patriarhul săvârșea „Cele mai înainte sfințite“. Aceasta ar însemna că, în secolul al VIII-lea, când s-a consemnat textul codicelui Barberini, Liturgia Darurilor avea un uz destul de extins, care depășea cadrul Păresimilor; sau – mai greu de presupus întrucât ritualul uscării și pregătii Sfintei Împărtășanii pentru bolnavi este mai nou – patriarhul folosea Sfintele Taine din cele pentru bolnavi, pentru a cumineca pe împărat. Cea mai plauzibilă este însă varianta că, la această împărtășire să se fi folosit Sfintele Taine de la liturgia care se săvârșise chiar în dimineața zilei încoronării.

Se observă și faptul că, din întregul ritual lipsește momentul ungerii împăratului, și aceasta pentru că, la Bizanț, acest capitol atât de important și semnificativ a apărut destul de târziu în ritualul încoronării împăratului. Deși există știri aluzive și destul de contestate cu mult timp înainte²², primul împărat bizantin care a fost și uns și încoronat este ori Theodoros Lascaris (1254) – conform relatării lui Nichifor Gregoras din „Byzantinae Historiae“, ori Mihail al IX-lea Paleologul (20 mai 1295) – fapt istoric consemnat de Georgios Pachymeris, în a sa „De Andronico Paleologo“. Dincolo de polemici, specialiștii au căzut de acord asupra faptului că, începând cu finele secolului al XII-lea, la Bizanț s-a introdus acest rit al ungerii, în cadrul ritualului mai larg al încoronării. Explicațiile acestei tardive introduceri, la Bizanț, a ungerii cu mir a împăraților sunt multiple. Prima ar fi aceea că, în Răsăritul ortodox, în general ungeria cu ulei, ca rit, nu are o relevanță prea mare în nicio slujbă: se încheiase epoca de aur a catehumenatului și

22. După cum s-a văzut, lucrarea lui Constantin Porfirogenetul, *De ceremoniis aulae byzantinae*, care lasă descrieri amănunțite ale ceremonialului bizantin al încoronării, nu amintește de nicio ungere, în cadrul acestei ceremonii. Primele știri bizantine privind ungeria împăratului în cadrul ritului încoronării se găsesc într-o scrisoare a Patriarhului Fotie al Constantinopolului, care amintea împăratului Vasile I Macedonianul despre momentul ungerii și încoronării sale, care avusese loc în anul 867. În documentele bizantine care relatează întronizarea lui Alexis al III-lea Angelos (1195) – vezi cronică lui Nikita Acominatul, scrisă după 1210 – se vorbește de un „obicei“ al ungerii și al înmânării însemnelor imperiale. Filologii și istoricii consideră că aceste surse folosesc termenul de „χρῶμα“ („ungere“) în sens figurat, și nu real: împăratul era considerat, cu adevărat, „unsul Domnului“ („χρῶτος Κυρίου“), dar nu era uns, în realitate. Despre acestea, detalii la March Bloch, *op. cit.*, p. 326-328.

a botezurilor masive (în cadrul cărora neofiții se ungeau cu „untdelemnul bucuriei”), iar rânduiala slujbelor care conțin astfel de ungeri (în special târnosirea bisericii sau revenirea la dreapta credință) încă nu era definitivată și codificată unitar în cărțile oficiale de slujbă, iar adresabilitatea ei este foarte precisă. În al doilea rând, în Ortodoxie arhieriei nu primesc ungeri la hirotonie, ca în Catolicism, iar aceasta este, de fapt, sursa de inspirație a ungerii regilor în ritualul respectiv apusean. În al treilea rând, această ungeri nici nu a fost cerută și nici nu s-ar fi putut impune de la început, pentru că la Bizanț împărații aveau legitimitate prin însăși ipostaza lor de urmași ai lui Constantin cel Mare și Sfânt, prin apartenența lor (uneori) la dinastia cu aură hieratică și prin „simfonia” mai mult sau mai puțin reală cu patriarhul, care le asigura și credibilitate, și stabilitate și sacralitate. Astfel că sursele bizantine de sfârșit de secol XIII și început de secol XIV semnalează o formă completă a rânduiei încoronării împăratului, care cuprinde și ungerea.

În această perioadă, Sfântul Simeon al Tesalonicului consemnează că, potrivit tradiției, alegerea împăratului se făcea de către dregătorii împărăției, în fața oștirii și a poporului. Noul ales era înălțat pe un scut ostășesc și ridicat deasupra tuturor, prezentat ca nou împărat, „*ca unul ce se face cap tuturor*”, poporul și ostașii închinându-i-se și laudându-l „*ca pe un stăpân al lor*”²³. Intra apoi în biserică, adus de către tatăl său sau de către dregătorii cei mai mari. În sfântul locaș se ruga Domnului Dumnezeu, arătând că el este robul Lui și că va împărăți cu putere de la „Împăratul împăraților”. În biserică, noul ales era primit de către arhieriu și aici, în fața clerului și a poporului i se făcea cercetarea dreptei-credințe, cât și a intențiilor pe care le avea, ca stăpânitor: „*Întâi îl întreabă pe el, ca să mărturisească de crede drept și de va avea purtare de grijă și se va purta către supușii lui cu dragoste și cu dreptate*”²⁴. Mărturisirea credinței se făcea cu voce tare, în fața arhierelui, a clerului și a poporului. Apoi, noul împărat semna un document prin care întărea, pe hârtie, ceea ce mărturisea oral. După aceasta, noul împărat era uns

23. Sfântul Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi*, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, p. 182.

24. *Ibidem*, p. 183.

de către arhiereu cu Sfântul și Marele Mir, gest sacru ce însemna, de fapt, „ungerea de la Cel cu adevărat Împărat al tuturor“ și primirea „harului celui dătător prin buna mireasmă a mirului, ca să pună stăpânitori... în lume“. Arhiereul turna mir pe creștetul împăratului în semnul sfintei cruci, arătând astfel că a primit puterea de a deveni biruitor de la Hristos „Cel ce a biruit cu crucea... și are stăpânirea cea veșnică... și îi dă stăpânire și îl face cap tuturor“²⁵.

Sfântul Simeon al Tesalonicului subliniază că numai capul noului ales se unge, pentru că el va fi „cap al tuturor“ și că numai capul se încoronează; acest cap uns cu mir și încoronat trebuie să stea însă mereu plecat înaintea lui Dumnezeu, Împăratul tuturor. Înaintea ungerii și după ungere, arhiereul rostea câte o rugăciune, pe care Sfântul Simeon nici nu le citează, nici nu le parafrazează.²⁶

V. Încoronarea regilor Franței

În vechea Galie, mai apoi Franța, regii urmăreau, la urcarea pe tron, un ritual destul de bine precizat, încă din secolele VIII-IX, rămas în mai multe surse, reunite sub numele generic de „*Ordines ad consecrandum regem*“. Ritualul avea o structură generală tripartită: jurământul, ungerea și încoronarea. Pe această structură, ritualul încoronării avea să cunoască îmbunătățiri sau diverse schimbări, vizând partea liturgică sau de protocol regal, evoluția lui începând din secolul al VI-lea și continuând până la sfârșitul Evului Mediu.

25. *Ibidem*.

26. Alte câteva sugestii bibliografice, la temă: F. E. Brightman, *Byzantine imperial coronations*, în „Journal of Theological Studies“, 2 (1901), p. 359-392; C. Tsirpanlis, *The imperial coronation and theory in „De cerimoniis aulae Byzantinae“ of Constantine VII Porphyrogennitus*, în „Kleronomia“, 4 (1972), p. 63-91; P. Charanis, *Imperial coronation in Byzantium: some new evidence*, în „Byzantina“, 8 (1976), p. 37-46; J. Nelson, *Rulers inauguration rituals in Byzantium and the West in the early middle ages*, în „Studies in Church History“, 13 (1976), p. 97-119 și republicat în vol. „Politics and ritual in early medieval Europe“, London, 1986; M. Mc Cormick, *Coronation*, în „The Oxford Dictionary of Byzantium“ [ODB], ed. A. Kazhdan et al., 3 vol., Oxford & New York, 1991, vol. I, p. 533-534; P. Yannopoulos, *Le couronnement de l'empereur à Byzance: rituel et fond institutionnel*, în „Byzantion“, 61 (1991), p. 71-92; G. Majeska, *The emperor in his church: imperial ritual in the Church of „St. Sophia“*, editat de H. Maguire, în „Byzantine Court Culture from 829 to 1204“, Cambridge, MA, 1997, p. 1-11.

De-a lungul timpului, încoronările²⁷ s-au făcut în mai multe orașe din Franța: Orleans (pentru regii Carol cel Pleșuv – 848, Robert al II-lea – 987, Ludovic al VI-lea – 1108), Compiègne (Ludovic al II-lea, Eudes – 888, Ludovic al V-lea – 979), Soisson, Laon, Noyon. Orașul care avea să devină, pentru multă vreme, centrul încoronărilor regale franceze este Reims, deși însemnele și veșmintele regale pentru ceremonia încoronării continuă să fie păstrate la catedrala abației din Saint Denis, conform tradiției de dinainte de secolul al IX-lea. La Reims au fost încoronați toți regii francezi, cu excepțiile următoare: Carol al III-lea – 893, Robert I – 922, Lothaire – 954, Henric I – 1027, Filip I – 1059, Filip al II-lea – 1129. Arhiepiscopul de Reims oficia acest ritual.

Rânduiala slujbei a evoluat, de la forme simple, inițial, spre etapa unui ritual strălucitor și greoi, către secolele XVII-XVIII. La început (primele știri ne parvin de după jumătatea secolului al VIII-lea), ritualul cuprindea câteva rugăciuni și ungerea, care se făcea simplu, pe frunte, de la „urechea dreaptă până la urechea stângă” și pe cap. Primul rege franc ce a primit ungerea este Pepin, în 751. Ritualul ungerii era urmat de Sfânta Liturghie, în cadrul căreia noul rege se împărtășea. Încoronarea lui Carol cel Mare (25 decembrie 800) a fost foarte simplă, de exemplu. La Roma, în basilica „Sfântul Petru”, Papa Leon al III-lea a pus pe capul lui Carol o coroană simplă de aur; nu l-a mai uns, pentru că noul împărat primise miruirea când fusese proclamat ca rege.²⁸ După

27. Dată fiind sărăcia surselor (în limba română) referitoare la această temă, în acest subcapitol am folosit prelucrarea unor informații puse în circulație de Jean Barbey, în vol. *Être roi. Le roi et son gouvernement en France de Clovis à Louis XVI*, Editura Fayard, Paris, 1992, p. 34-37. Mulțumesc dlui drd Petrișor Ghidu, bursier al Arhiepiscopiei Dunării de Jos la Paris, care a identificat această sursă bibliografică și alte câteva (în limba franceză, netraduse încă în limba română), în Biblioteca Universității din Strasbourg și mi le-a pus la dispoziție, în vederea completării studiului de față.

28. Și aici este dispută, legată de acest moment: dimpotrivă, istoricul bizantin Theophan, în *Chronografia* sa notează că papa l-a uns pe Carol cel Mare cu ulei, „din cap și până în picioare” („χρίσας ἐλαίω ἀπό κεφαλῆς ἕως πνῶν”). Unii consideră această expresie drept o ridiculizare bizantină a momentului ridicării lui Carol cel Mare la demnitatea imperială; alții o consideră un adaos tardiv și tendențios în textul cronicii. Textul tradus în limba română este acesta: „Iar el, răsplătindu-l pe Carol, l-a încoronat ca împărat al romanilor în biserica «Sfântul Apostol Petru», ungându-l cu ulei din cap și până în picioare, îmbrăcându-l cu veșmânt împărătesc și punându-i coroană, în 25 decembrie, indictionul al IX-lea.” – Vezi Sfântul Teofan Mărturisitorul, *Cronografia*,

încoronare, poporul a strigat: „Augustului Carol, încoronat de Dumnezeu, mare și pacifist împărat al Romanilor, viață și biruință!”, iar papa i-a acordat cinstirea cuvenită, ca unui „August și Împărat”²⁹. Nu mult timp mai târziu (pe la 816 – cazul lui Ludovic cel Pios, fiul lui Charlemagne), ungerea a fost urmată direct de încoronare.³⁰ De la acest moment, ritualul se va face complet, în cele trei secvențe ale sale, amintite mai sus. La 848, când Carol cel Pleșuv, fiul lui Ludovic cel Pios este uns rege de arhiepiscopul de Sens, ritualul a primit un element nou: înmânarea sceptrului. Tot de prin această perioadă apare în acest ritual și un al doilea jurământ, suplimentar celui bisericesc: jurământul pe coroană. Acest detaliu îl precizează „procesul-verbal” al momentului istoric de încoronare a regelui Filip al III-lea (1271). Acest jurământ însă nu s-a practicat mereu.

Documentul intitulat „*Ordo de Sens*” păstrează și alte câteva detalii legate de modul în care se derulase, în acea perioadă, ceremonia de încoronare. Ritualul începea deodată cu vecernia de sâmbătă seara și

în colecția „Părinți și scriitori bisericești. Serie nouă”, vol. 7, Editura „Basilica” a Patriarhiei Române, București, 2012, p. 451.

29. Pentru mai multe detalii, a se vedea Robert Laffont, *Histoire de la France et des Français au jour le jour. Le domaine des Carolingiens. 768-987*, Librairie Plon et Librairie Academique Perrin, Paris, 1988, p. 49-51. Acest moment este redat în sursele *Geminden Codex*, *Cronica lui Moissac* și *Liber Pontificalis* – netraduse încă integral în limba română (vezi, de ex., doar pasajul referitor la încoronarea lui Carol cel Mare, din *Liber Pontificalis*, în limba română, la Jean Carpentier și Francois Lebrun, *Istoria Europei*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 120-121). Potrivit acestor surse, ritualul începea cu o scurtă rugăciune pentru împărat: „*Exaudi Domine preces nostras...*” („Ascultă, Doamne, rugăciunile noastre...”), urmată de „*Prospice Omnipotens Deus serenitatis obtutibus hunc gloriosum famulum tuum...*” („Dumnezeule Cel Atotputernic, Cel ce privești cu strălucire, dintru slava Ta, peste acest popor al Tău...”), la finalul căreia împăratul era încoronat cu o coroană de aur, pe care erau gravate cuvintele „*Per eum cui est honor et gloria per infinita saecula saeculorum. Amen.*” („Pentru cel ale cui este – pentru acordul corect «sunt», n. n. – cinstea și slava, întru nesfârșirii veci ai vecilor. Amin” Urma „*Traditio gladii*”, cu formula „*Accipe gladium per manus episcoporum...*” („Primește sabia prin mâinile episcopilor...”). Apoi se cânta „*Laudes... 2*” – apud Reginald Maxwell Woolley, *op. cit.*, p. 91-97.

30. O traducere foarte frumoasă, din limba latină în limba franceză modernă, a acestui modest ritual consemnat în *Couronnement de Louis, chanson de geste du XII-e siècle*, vezi la Jean François Sirinelli și Daniel Couty, „Histoire. La France et les Français. Encyclopédie Bordas”, SGED, Paris, 1999, vol. IV, p. 1810.

se desfășura numai duminica. Viitorul rege petrecea o parte din nopțile în rugăciune, în altarul catedralei. A doua zi, înconjurat de clerici și de diferiți palatini, participa la o procesiune în cadrul căreia arhiepiscopul și abatele, înconjurați de cete de călugări, aduceau în Sfântul Altar mirul cu care avea să fie uns regele; alți slujitori aduceau în Altar însemnele regale – în special coroana, pe care o așezau pe Sfânta Masă. Acum noul rege ținea un discurs, prin care se obliga să apere și să susțină Biserica, în lucrarea ei de propovăduire a Evangheliei în lume și să lupte pentru pacea poporului său, pe care să o susțină prin apărarea egalității, dreptății și milei creștine.

Regele renunța la veșmintele cu care intrase în biserică: rămânea doar în cămașă și tunică. Acest act al desveșmântării de straiete lumești era simbolul lepădării sale de statutul de om „comun”, dar împrumuta și ceva din simbolistica îmbrăcării monahilor, la primirea schimei celei mici, care înseamnă și „înarmarea” cu acea „*armătură a Duhului*” de care ne învață Sfântul Pavel (Efeseni 6). Era pregătirea pentru un război duhovnicesc și real, totodată, de aceea noul rege primea imediat simbolurile cavalerești – pintenii de aur și spada și era binecuvântat de clerici.

Punctul duhovnicesc culminant al încoronării îl constituia momentul onționii. Într-o primă perioadă, arhiepiscopul prepara mirul pentru ungere, folosind ulei simplu, amestecat cu un ulei bine mirositor (mir) păstrat cu scumpătate într-un recipient special, numit în izvoare „fiola sacră”³¹. După 1131 (încoronarea lui Ludovic al VIII-lea),

31. Este vorba despre o veche tradiție, conform căreia, la ungerea lui Clovis, regele francilor, în ziua botezului lui, de nicăieri a apărut un porumbel – interpretat ca mesager al lui Dumnezeu sau chiar ca ipostaziere a Duhului Sfânt, după imaginea din scena Botezului Domnului – purtând o fiolă cu ulei sfințit, din care arhiepiscopul Hincmar de Reims a luat atunci și l-a uns pe regele nou-botezat. De atunci se păstrează această „Saint Ampoule”, cu ulei aromat, considerat a fi purtător de mare sfințenie, care se folosea doar pentru prepararea mirului de ungere a regilor, fiind altceva decât uleiul pentru catehumeni sau decât uleiul cu care se ung preoții și episcopii la hirotonie – conform ritualului de hirotonie romano-catolic.

În legătură cu încoronarea lui Clovis (anul 508), se știe că există o întreagă dispută asupra ritualului urmat și, mai ales, asupra impactului acestui eveniment asupra lumii creștine (gale, în special) de atunci. Mai întâi, potrivit documentelor păstrate, unii cercetători concluzionează că, în ceea ce privește ritualul încoronării lui Clovis se pot identifica opt etape de protocol: 1. primirea în treapta de patrician; 2. primirea

pentru ungerea regilor se folosea doar ulei din această „fiolă sacră“, neamestecat cu alte ingrediente. Ungerea se făcea în mai multe locuri: la cap, la piept, între umeri și pe fiecare dintre cei doi umeri, la încheieturile brațelor și pe mâini. În timp ce îl ungea pe noul rege, ierarhul-săvârșitor al ierurgiei³² rostea: „*Te ung cu acest ulei sfințit, pentru regalitate*“; clericii și curtenii prezenți cântau un imn special pentru acest moment. „*Se miruiește regele Solomon...*“

codicililor de consul; 3. încoronarea cu diademă; 4. îmbrăcarea tunicii de purpură; 5. folosirea hlamidei (se presupune, tot de purpură); 6. urcarea pe cal; 7. împărțirea, pe calea dintre biserică și ieșirea din cetate, mulțimilor, a multor monede de aur și argint; 8. aclamațiile primite, de „consul“ sau „împărat“. Aceste detalii sunt însă amestecate și provoacă mare confuzie, pentru că unele se foloseau, de regulă, la primirea rangului de patrician, altele la cea a demnității de consul, altele sunt prerogative regale sau imperiale. Nici acum specialiștii nu au ajuns la un consens (pentru aceasta, vezi studiul lui Ralph Mathisen, *Clovis, Anastase et Grégoire de Tours: consul patrice et roi*, în vol. coordonat de Michel Rouche, „Clovis, histoire et mémoire. Clovis et son temps, l'événement“, Presses Universitaires de Paris-Sorbonne, 1997, p. 395-405, pe care l-am folosit aici). În al doilea rând, deși această – se poate spune fără rezerve – „legendară“ încoronare a avut loc în catedrala „Sfântul Martin“ din Tours, se știe că, la acel moment Clovis nu era încă creștin, așa că e de la sine înțeles că ritualul nu a fost organizat de Biserică. Clovis avea să se creștineze mult mai târziu, spre finalul vieții sale, și din aceste motive, din biografia sa, mai semnificativ rămâne momentul botezului – cu legenda sus-amintitei „fiole sacre“, decât momentul încoronării. Relatările păstrate în cronică, se pare totuși opera unor clerici creștini, încearcă să îl prezinte pe Clovis ca pe un „nou/alt Constantin cel Mare“ – „ispită“ sau „ideal“ care a animat orgoliile și pretențiile multor capete încoronate din istorie.

32. Afirmția de mai sus face astfel și diferența dintre teologia apuseană – care, multă vreme, a considerat acest ritual o „Taină“ și teologia ortodoxă – care de la început l-a încadrat la capitolul „ierurgii“, fapt pentru care unele surse bizantine, pentru a-l desemna, folosesc termenul de „ $\chi\epsilon\iota\rho\tau\epsilon\sigma\acute{\iota}\alpha$ “. În Apus, caracterul de Sacrament al acestui ritual a fost apărut de Papa Grigorie al VII-lea, de canonistul Yves de Chartres și de o serie întreagă de teologi, care, prin similitudine cu Taina Sfântului Botez și cu Taina Hirotoniei (în treapta de episcop, după ritualul apusean, care presupune și ungere, după cum am notat mai sus) arată că și în persoana noului rege, prin ungere se petrece o mare transformare spirituală: din simplu laic, regele devine conducător al poporului, după chipul lui Hristos și cu putere de la El; devine „imago Dei“ sau „imago Christi“. După secolul al XIII-lea, când și în Apus se cristalizează doctrina misterio logică pentru teologia romano-catolică, ritualul ungerii regelui nu mai este considerat o Taină, ci un quasi-sacrament, un „sacramental“. Este o formă prin care Biserica Apuseană a încercat să păstreze, prin acest semn ritualic extern, văzut, caracterul sacru al momentului investirii și întronizării unui rege.

După ungere urma îmbrăcarea regelui în veșmintele regale, special confecționate pentru acest moment istoric: tunica, dalmatica și hlamida. Înveșmântarea era rituală: se făcea asemenea înveșmântării sacerdotului și chiar simbolistica celor trei elemente de veșmânt monarhic subliniază slujirea regală întemeiată pe sacralitate și lucrătoare prin dar divin: tunica – simboliza slujirea ipodiaconească, dalmatica – pe cea diaconească, iar hlamida (la început ca o mantie simplă, apoi tot mai împodobită) – jertfa slujirii preoțești.³³ Regele primea apoi inelul regal – simbolul dăruirii sale complete poporului pe care avea să îl conducă, după modelul unirii mistice dintre Hristos și Biserica Sa. Lua apoi în mâna dreaptă sceptrul, semnul puterii venite asupra sa direct de la Dumnezeu, putere cu care avea să guverneze peste supușii săi; mâna stângă a regelui era considerată mâna cu care împărțea dreptatea divină tuturor supușilor și, mai ales, mâna cu care avea să-i pedepsească pe răufăcători. Abia acum urma actul propriu-zis al încoronării: arhiepiscopul așeza coroana pe creștetul noului rege și îl conducea pe tronul său.

Se observă ușor că ritualul era astfel întocmit, ca să îl arate pe rege drept „alesul lui Dumnezeu“. De la ungerea și încoronarea sa, monarhul știa că este „*Dei gratia Francorum rex*“. De altfel, principiul fundamental al monarhiei franceze a fost, de la începutul acesteia și până la declinul ei total – Revoluția de la 1789, „*Omnis potestas a Deo*“. Poporul știa, așadar, că stăpân peste el se află alesul Domnului, „*par la Grâce de Dieu, roi de France*“, iar noul monarh pornea în guvernarea sa cu convingerea că puterea sa și prerogativa sa de „ales al Domnului“ și „uns al Lui“ îi veneau chiar din prima zi³⁴ și tocmai prin acest act sacru al ungerii. Supușii săi credeau exact același lucru. Iată un exemplu: a doua zi după ce fusese încoronat (8 iulie 1775), regele Ludovic al XVI-lea a

33. În prelungirea celor expuse la nota de mai sus, prin cele trei veșminte pe care le primește și prin simbolistica ce li se dădea în epocă, este imaginată aici creșterea persoanei regale, de la starea de laic spre cea de rege, investit cu un adevărat „sacerdoțiu regal“.

34. Uneori această „primă zi“ de regalitate a noului rege coincidea cu ultima zi de viață a fostului rege. Derularea acestui ritual a devenit, adesea, extrem de pragmatică: predarea – primirea puterii se făcea foarte repede, de la monarhul defunct spre succesor, după principiul „*Regele a murit! Trăiască Regele!*“. Este, mai bine zis, transpunerea în fapt, dar abruptă și grăbită, a elegantului dicton antic „*rex nunquam moritur*“.

primit o scrisoare din partea președintelui Academiei Franceze, prin care acesta îi spunea că, prin ritualul ungerii el, regele, a primit „sigiliul credinței“.

Pe lângă aspectul sacralității, determinant este și cel al continuității. Toți regii Franței se considerau urmașii lui Carol cel Mare. Sublinierea și menținerea conștiinței acestui „fir roșu“ al regalității și descendenței carolingiene a fost numită „*redditus ad stirpem Karoli*“³⁵.

Din secolul al IX-lea și până în secolul al XVIII-lea, având la bază formele sale anterioare, ritualul ungerii și al încoronării regilor Franței s-a dezvoltat puțin și mai ales în unele forme externe ale sale, dar s-a derulat cu precizie în cazul fiecărei încoronări. O privire comparativă asupra slujbelor încoronării din secolele XIII³⁶ și XVIII prezintă, pentru variantele mai târzii, unele completări. Prima: după ce monarhul era uns cu mir – urmându-se cu rigurozitate același „tipic“ al ritului ungerii, arhiepiscopul-săvârșitor rostea și următoarea frază liturgică: „*Fii binecuvântat și fii rege, în acest regat pe care Dumnezeu ți l-a dat ca să domnești și să guvernezi!*“³⁷. Un al doilea detaliu este și ultimul element care mai leagă formele ancestrale – gale, de alegere (!) a regelui, cu cele „moderne“ – france, doar de ungere (!) a acestuia – (ca și în cazul altor monarhii, în timp, și în Franța principiul ereditar pe linie masculină a fost mai puternic decât cel axiologic!).

Așadar, noul monarh, uns cu mir, împodobit cu veșmintele sale prețioase și încoronat era prezentat poporului care umplea catedrala. Poporul aclama acum pe noul său rege și îl recunoștea drept stăpân al său. Al treilea detaliu se referă la ziua de după încoronare, când noul rege (nu și regina!) atingea bolnavii afectați de „scrofule“³⁸, rostind

35. Pentru aceasta vezi Jacques Le Goff și Jean-Claude Schmitt, *Dicționar tematic al Evului Mediu Occidental*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 646-647.

36. După a doua jumătate a secolului al XIV-lea, carmelitul Jean Golein a consemnat ritualul întronizării regilor franci din vremea sa într-un *Tratat despre încoronare* (1372), scris cu ocazia încoronării lui Carol al V-lea. Este o sursă prețioasă, care aduce lumină asupra subiectului, la această etapă cronologică a lui. Din această sursă citează și March Bloch, în *op. cit.*, p. 330-337.

37. Text original: „*Soi béni et constituéé roi en ce royaume que Dieu t' a donné à régir et à gouverner*“.

38. Este vorba de adenită tuberculoasă – inflamații ale ganglionilor limfatici, cauzate de bacilul tuberculozei. Se manifestau ca niște supradimensionări ale ganglioni-

pentru fiecare dintre ei: „*Regele te atinge, Dumnezeu te vindecă!*”³⁹. Era o înzestrare excepțională a noului rege, despre care, în virtutea unei tradiții cu rădăcini foarte vechi (chiar precreștine!) privind darul taumaturgiei, se considera că ar căpăta calități de terapeut. Poporul credea că noul rege căpăta puterea de a face tămăduiri imediate, prin darul pe care îl primise la ungerea sa, exprimat prin formula ceremonială „*sanctus enim et Christus Domini est*”. Acest dar era considerat o formă concretă de lucrare a sacralității regale, pe care noul rege o primea prin ungerea cu acel mir preaminunat și prețios din „Sainte Ampoule”⁴⁰.

Alte detalii și precizări care apar în ritual, în timp, după secolul al XIV-lea se referă la: 1. veșmintele împărătești, care trebuiau să fie împodobite cu flori de crin, simbolul purității și al nobleții; 2. binecuvântarea și așezarea unor mănuși speciale pe mâinile regelui, pentru a nu se întina, prin vreo atingere necuviincioasă, mirul cu care fuseseră sfințite mâinile suveranului; 3. așezarea unei scufii pe capul monarhului (pe care acesta trebuia să o poarte și în alte momente), din aceleași motive; 4. precizarea ritualului împărtășirii ambilor suverani, care, la momentul liturgic potrivit se apropiiau și primeau „cu umilință”, din mâna arhiepiscopului, Trupul (ostia) și Sângele Domnului (direct din potir) – formă de cuminecare care arăta și sacerdoțiul simbolic al celor doi auguști, dar și demnitatea regală; 5. binecuvântarea flamurii rega-

lor, care desfigurau chipul bolnavilor și produceau multiple supurații dizgrațioase. În multe cazuri, din cauza neîngrijirii adecvate și a igienei precare, boala devenea mortală.

39. Text original: „*Le roi te touche, Dieu te guérisset!*”. Câteva date de completare am preluat de la Marguerite Boulet-Sautel, *L'état chrétien sous l'Ancien Régime*, studiu în vol. „Du baptême aux institutions. Clovis dans l'histoire. Actes du colloque universitaire tenu à Saint Maur, les 27 et 28 septembre 1996, sous l'égide du Centre d'Études et de Recherches sur l'Europe Chrétienne”, Paris, 1997, p. 43-48.

40. March Bloch, *op. cit.*, p. 37-38. Tot în această lucrare, la p. 65-112 vezi problema dezbătută detaliat, cu referiri bogate la regii francezi și englezi, cu statistici și cifre concrete privind aceste tămăduiri și cu citări dintr-o literatură, la temă, impresionantă ca număr de lucrări. Harisma tămăduirii pe care o primea regele este și astăzi considerată o prelungire a puterii tămăduitoare pe care o au moaștele Sfântului Nicolae, izvorătoare de mir, aflate în capela de la Saint Denis – unde se păstra „fiola”. Călugării de acolo strângeau acel mir în recipientul respectiv, care era păstrat „în bună credință jurată”.

le⁴¹; 6. pelerinajul la mormântul Sfântului Marcoul⁴², de la Mănăstirea din Corbeny – zona Rouen.⁴³

Din secolul al XVIII-lea ritualul, deși respectat, s-a desfășurat uneori cu multiple „adaptări“, care se făceau ca urmare a preeminenței ideilor raționaliste, iluministe și deiste, a secularizării excesive a statului și a intrării acestuia în coliziune frontală cu Biserica. Se dorea un sistem de guvernare eminentemente laic. Mai bine spus: „fără Dumnezeu“! Exemplul cel mai potrivit pentru această stare de fapt este încoronarea lui Napoleon I (2 decembrie 1804). Ritualul prin care a fost încoronat împărat al Franței este unic, în felul său, dar ilustrează această epocă „nouă“ din istoria Franței. Napoleon a intrat în biserică purtând deja roba imperială. Conform ritualului roman care se urma la acest moment, ar fi trebuit ca, după anumite întrebări adresate monarhului privind obligațiile sale, el să depună jurământul în fața papei. După imnele „*Venit Creator...*“ și „*Emite Spiritum...*“, Napoleon a depus jurământul, în cadrul căruia a refuzat să amintească de Biserică și de îndatorirea lui, ca suveran, de a apăra această instituție și drepturile religioase ale supușilor lui. În timpul slujbei, împăratul și împărăteasa au stat așezați și au îngenuncheat doar la anumite momente. Miruirea ar fi trebuit să se facă pe gât și mâna dreaptă, însă Napoleon a ordonat să se facă pe ambele mâini și cap și astfel a fost miruit, în timp ce se rosteau rugăciunile de pontificare, slava „*Unxerunt Salomonem...*“ fiind intonată în același timp. Împărăteasa Josephine a fost miruită imediat

41. Era o întreagă rânduială, dublă de fapt: a. binecuvântarea flamurii de luptă a regelui (regina nu urma acest rit, dar asista), care se făcea pe flamura sfântă de la Reims; b. binecuvântarea oriflamei – o flamură mai mică (stindard regal), care se sfințea pe oriflama de la Saint Denis și pe care însuși regele o purta în bătălii.

42. Trăitor în secolul al X-lea, Sfântul Marcoul a primit darul tămăduirilor, în special al oamenilor bolnavi de „scrofule“. Regele venea aici pentru a-l invoca pe sfânt să îl ajute în continuarea minunilor de vindecare, prin persoana sa regală.

43. Pentru cei interesați, expunem aici alte câteva surse bibliografice de limbă engleză, la care am avut acces on-line și despre care am aflat ca urmare a cercetării, de peste un an, a temei: Sabine Mac Cornack, *Art and ceremony in Late Antiquity*, Los Angeles-London, University of California Press, 1981, prezentare în „*Journal of Ecclesiastical History*“, nr. 4/1982, vol. 33, p. 611-612; A. E. R. Boak, *Imperial Coronation Ceremony of the fifth and sixth century*, în „*Harvard Studies in Classical Philology*“, vol. 30 (1919), p. 37-47.

după împărat, rostindu-se rugăciunea „*Deus Pater aeternae gloriae...*“. La Liturghie, la cererea împăratului s-a rostit rugăciunea Sfintei Fecioare în locul celei obișnuite. La momentul încoronării, Împăratul a urcat către altar și a luat singur coroana imperială, așezându-și-o pe creștet, apoi a încoronat-o și pe Josephine. Papa a putut doar rosti „*Accipe coronam regni...*“ și „*Coronet vos Deus corona gloriae...*“. La urcarea pe tron s-a intonat forma franceză a imnului „*Sta et refine...*“, ceea ce echivala, atunci, cu o mare impietate! După Liturghie, Napoleon a depus jurământul constituțional, moment la care Papa a refuzat să ia parte. La finalul întregului protocol s-a păstrat însă obiceiul vechi, de aclamare a noului împărat, de către popor și trupele militare, prin formula de dinainte stabilită, învățată și rostită de toți, în cor: „*Napoleon, cel preaputernic și preaslăvit, împăratul francezilor, sfințit și întronizat!*“⁴⁴.

VI. Câteva date privind ritualul încoronării la Casa Regală britanică

Ca și în alte monarhii, și în istoria regalității britanice se cunoaște o evoluție a ritualului de încoronare, de la forme simple, spre unele mai dezvoltate. Prima sursă privind acest ritual este „*Ordinul Pontifical de Egbert*“⁴⁵. Potrivit acestuia, ceremonia încoronării avea loc numai în cadrul Messei. După citirea Evangheliei, începea ceremonia propriu-zisă, care consta în șapte rugăciuni. Primele două erau invocări ale lui Dumnezeu asupra alesului pentru încoronare și asupra poporului: „*Te invocamus...*“ („*Te chemăm...*“)⁴⁶ și „*Deus, qui popu-*

44. Text original: „*Le tres glorieux et tres auguste Empereur Napoleon, Empereur des français, sacré et intronisé!*“. Apud Reginald Maxwell Woolley, *op. cit.*, p. 106-108.

45. Am folosit Reginald Maxwell Wooley, B. D., *op. cit.*, p. 56-90, citat și mai sus. Este o rară – deci importantă sursă, la temă, de limbă engleză, netradusă încă în limba română, preluată în format electronic din Biblioteca Colegiului „Wycliffe“ (lângă orașul Stonehouse – Anglia). Mulțumesc prof. Emanuela Petcu, de la Seminarul Teologic „Sfântul Andrei“ din Galați, care a avut bunăvoința de a traduce în limba română câteva pasagii mai dificile din această lucrare, cu un lexic arhaic, latinizant și foarte tehnic-ceremonial.

46. Toate expresiile latinești care urmează au fost traduse de autorul studiului de față. Notez că sursa folosită nu dă integral rugăciunile, ci doar începutul lor, așa cum

lis tuis...“ („Dumnezeule, Cel Care poporului Tău...“). După ce se rostea a treia rugăciune – „Deus, electorum fortitudo...“ („Dumnezeule, tăria celor aleși...“), de către arhiepiscop, toți ceilalți episcopi miruiau capul regelui. În acest timp se intonau imnul „Unxerunt Salomonem...“ („Se unge regele Solomon...“) și psalmul 20 „Domine in virtute Tua...“ („Doamne, întru puterea Ta...“). La a patra rugăciune se rostea o serie de 15 binecuvântări, de către diferiți episcopi. Înainte de înmânarea sceptrului, regelui i se citea rugăciunea „Benedic, Domine, hunc prae-sulem...“ („Binecuvintează, Doamne, această venire spre a conduce...“). Apoi se înmâna sceptrul regelui, rostindu-se rugăciunea „Omnipotens det tibi Deus de rare caeli...“ („Atotputernicul Dumnezeu ți-a dat ție mare dar din cer...“).

La rugăciunea a șasea avea loc încoronarea. Toți episcopii, ținând coroana, o așezau pe capul regelui, deodată ce se citea rugăciunea „Benedic, Domine, fortitudinem regis...“ („Binecuvintează, Doamne, puterea regelui...“). Mulțimea îl aclama pe rege cu uralele „Vivat Rex N. in sempiternum“ („Trăiască nesfârșit regele...“ – se spunea numele regelui), iar nobilii îl salutau cu reverențe și îi sărutau mâna. Se rostea și ultima rugăciune: „Deus, perpetuitatis auctor...“ („Dumnezeule, stăpânitor a toate...“).

Altă revizuire a ritualului englez, care ne parvine dintr-o sursă de secol X-XI, numită „Ordinul lui Ethelred al II-lea“ redă o parte din cel vechi, dar cuprinde și alte elemente, care îi dau o mai mare solemnitate. Când regele care urma să fie încoronat intra în biserică, se intona imnul „Firmetur...“ („Întărește...“). Regele se așeza în fața altarului, în timp ce se slujea o rânduială specială a Te Deum-ului. După depunerea jurământului, de către rege, se rostea „Te invocamus, Deus...“ („Te chemăm, Dumnezeule...“). Regele era apoi încins cu sabia, în timp ce se rostea formula „Accipe hunc gladium...“ („Primește sabia aceasta...“). La momentul solemn, când era încoronat, se rostea o altă formulă specifică: „Coronet te Deus...“ („Dumnezeu te încoronează...“), urmată de rugăciunea „Deus perpetuitatis...“. Sceptrul era înmânat regelui deodată cu rostirea „Accipe sceptrum regiae potestatis...“ („Primește sceptrul pu-

le-am și citat aici. Din acest motiv, lipsind contextul euhologic, am realizat o traducere ușor liberă a respectivelor expresii.

terii regale...”). Regele era așezat în tron, de către arhiepiscop, cu rostirea „*Sta et retine...*” („*Șezi și fii statornic...*”), urmată de binecuvântarea „*Benedic, Domine, fortitudinem principis...*” („*Binecuvintează, Doamne, puterea regelui...*”).

Din această perioadă apar și primele informații privind încoronarea reginei. Regina era miruită pe cap, cu invocarea numelui Preasfintei Treimi: „*In nomine Patris... prosit tibi haec unctio olei in honorem...*” („*În numele Tatălui... se dă ție această ungere cu ulei întru cinstea...*”) și se rostea rugăciunea „*Omnes semper Deus affluentem Spiritum...*” („*Dumnezeule, Căla ce din belșug reverși Duhul Tău peste toate...*”).

Secolul al XII-lea marchează o a treia etapă a ritualului englez al încoronării, în care se observă o puternică influență a modelului roman. Când regele intra în biserică, se intona același imn „*Firmetur manus...*”; apoi regele se întindea în fața altarului, jos, în timpul ecteniilor ce se făceau pentru el. După această litanie, regele depunea jurământul: „*In Christi nomine, promitto haec tria populo christiana...*” („*În numele lui Hristos, făgăduiesc poporului creștin acestea trei...*”). Un episcop întreba poporul, în numele „candidatului” la tron, dacă accepta ca acela să fie rege. Poporul trebuia să răspundă „*Volumus et concedimus*” („*Dorim și acceptăm*”). Apoi se rostea rugăciunea „*Omnes aeternae Deus creator omnium...*” („*Dumnezeule cel veșnic, Ziditorule a toate...*”), urmată de o serie de binecuvântări adresate noului rege. Se rostea și rugăciunea „*Deus ineffabilis auctor mundi...*” („*Dumnezeule cel necuprins, Ziditorule al lumii...*”).

Un loc deosebit de important îl ocupa ungerea cu mir, abia amintită până acum, în etapele anterioare ale ritului. Miruirea este acum mult mai elaborată. Mai întâi se miruiau mâinile noului rege – „*Unquantur manus istae...*” („*Se miruiesc mâinile acestea...*”), urma rugăciunea „*Prospice omnipotens Deus...*” („*Dumnezeule, cel Atotputernic și Atotvăzător...*”) și regele era miruit pe cap, pe piept, pe umeri și pe brațe; în tot acest timp se intona imnul „*Responsori Deum...*”. Se făcea, în mod oficial, și înmânarea sabiei regale, cu rostirea formulei cunoscute „*Accipe gladium per manus...*” („*Primește sabia aceasta, prin mâinile...*”). La acest moment avea loc încoronarea. Coroana era binecuvântată și regele este încoronat cu formula „*Coronet te Deus...*”. Se ofereau regelui inelul cu sigiliul regal – cu rostirea formulei liturgice „*Accipe regiae*

dignitatis anulum..." („Primește inelul demnității regale...") și sceptrul – rostindu-se „*Accipe sceptrum regiae...*" („Primește sceptrul regalității..."). La final se înmâna regelui toiagul.

Sursa numită „*Liber Regalis*" ilustrează respectivul ritual pentru timpul domniei lui James I (1566-1625) și al domniei lui James II (1685-1688) – regi ai Angliei, Scoției și Irlandei și redă protocolul englez în cea mai elaborată formă a sa. Ritualul începea cu slava „*Firmetur manus...*"; când regele se împărtășea. Se rostea o rugăciune și se ținea predica, moment după care regele depunea jurământul, în cadrul căruia suveranul făgăduia că va menține și apăra drepturile spirituale ale poporului său. Episcopul îi adresa întrebările: „1. *Servabis Ecclesiae Dei...? 2. Faces fieri in omnibus...? 3. Concedis iustas leges...?*"⁴⁷.

După ce se intonau imnele „*Veni Creator...*" și „*Te invocamus...*" se citeau solemn mai mulți psalmi de pocăință și regele era miruit, în forma crucii, pe mâini, pe piept, pe fiecare umăr, între umeri și pe fiecare braț și pe cap, rostindu-se formule liturgice adecvate pentru fiecare dintre aceste ungeri. După ce episcopul binecuvânta ornatele regale cu o rugăciune specială, „*Deus Rex regum...*" („Dumnezeule, Împărate al împăraților..."), regele este înveșmântat în tunică, ciorapi și botine. Episcopul binecuvânta sabia, cu rugăciunea „*Exaudi Domine preces nostras...*" („Auzi, Dumnezeule, rugăciunile noastre..."). Se înmânau regelui: sabia, brățările, palium-ul și coroana. După încoronare, se intona o cântare specială și se binecuvânta inelul cu două rugăciuni: „*Deus caelestium terrestriumque...*" („Dumnezeule al cerului și al pământului...")

47. Text original: „1. *Servabis Ecclesiae Dei cleroque et populo pacem ex Integra et concordiam in Deo secundum vitas tuas? Resp., Servabo!* 2. *Faces fieri in omnibus iudiciis tuis aequam et rectam iustitiam et discretionem in misericordia et veritate secundum vitas tuas? R. Faciam!* 3. *Concedis iustas leges et consuetudines esse tenendas, et promittis eas per te esse protegendas et ad honorem Dei roborandas quas vulgus elegerit secundum vitas tuas? R. Concedo et promitto!*"

Traducere: „1. *Vei sluji Biserica lui Dumnezeu, clerul și poporul, cu deplină pace și bună înțelegere de la Dumnezeu, în cealaltă parte a vieții tale? Răspunde: Voi sluji!* 2. *Vei face în așa fel ca, în toate judecățile tale, dreptatea să fie împărțită în mod egal și echitabil, cu milă și în adevăr, în cealaltă parte a vieții tale? Răspunde: Voi face!* 3. *Consimți ca legile să fie ținute în dreptate și după obicei și făgăduiești, spre cinstirea lui Dumnezeu, ca ele să fie apărute și întărite de tine, care ai fost ales de către popor, în cealaltă parte a vieții tale? Răspunde: Consimt și făgăduiesc!*" – apud. Reginald Maxwell Wooley, B. D., op. cit., p. 69-71.

și „*Benedic, Domine, et sanctifica anul...*” („*Doamne, binecuvintează și sfințește inelul...*”). Se înmânau regelui sceptrul și toiagul, cu rostirile asemănătoare ultimei revizuirii, apoi după trei binecuvântări și cântarea „*Te Deum laudamus...*”, regele era urcat în tron.

VII. Câteva ritualuri de încoronare din spațiul scandinav

1. Danemarca

Nu există foarte multe documente privind existența și urmarea unui ritual de încoronare a regilor scandinavi înainte de Reformă, însă se pare că ceremonia care se folosea era, dominant, de sorginte romană, având și câteva caracteristici. Primele atestări ale unui astfel de ritual este descrierea în versuri a întronizării lui Frederick al II-lea (1559) – rege al Danemarcei și Norvegiei (1559-1588) și Duce de Schleswig, aparținând poetului Hieronymus Hosijs. Regele mergea în procesiune la biserică, însoțit de nobili care duceau ornatele regale. Biserica era decorată cu panglici roșii. Tronul era așezat în fața altarului. Regele intra în biserică și mergea spre tron, iar coroana și celelalte însemne erau așezate pe masa altarului. Odată ce regele și-a exprimat legămintele sale private, se intona imnul „*Veni Sancte Spiritus...*” („*Vino, Duhule Sfinte...*”). Apoi regele și nobilii rămâneau în picioare în fața prelatului care oficia rămânând așezat. Lordul-Cancelar îl prezenta pe rege drept moștenitor legal al tronului și solicita ca acesta să fie încoronat.

Sacerdotul îi confirma că va începe încoronarea. Mai întâi se adresa regelui pentru a-i aminti de îndatoririle sale ca suveran și conducător al destinului poporului. Regele își lua angajamentul de rigoare, sub jurământ, făgăduind să păstreze pacea în Biserică, să apere regatul și să mențină dreptatea⁴⁸. Se intona un imn prin care Dumnezeu era invocat pentru a da prosperitate regelui. Prelatul îl ungea cu mir pe noul rege: între umeri și la încheieturile ambelor mâini. După aceasta, în timp ce

48. Câteva date privind istoria veche a Danemarcei, regii danezi și monarhia daneză, cu efectele generate asupra lor de Reformă și iluminism, la Jane Hutchings, *Danemarca. Ghid complet*, Editura Aquila, Oradea, 2008, p. 31-59.

se intonau cântările de la Te Deum, regele era înveșmântat în veșmintele regale. Cel ce oficia îi înmâna sabia și îl încingea pe rege, apoi se adresa poporului, atrăgându-i luarea-aminte asupra puterii și autorității pe care le primise regele: acesta, de acum, îi putea pedepsi, pentru faptele săvârșite împotriva legii. Pentru a-și arăta puterea pe care o primise, regele scotea sabia și o rotea în cele patru puncte cardinale.

Apoi regele era încoronat. Slujitorul și nobilii, ținând cu toții de coroană, i-o așezau pe creștet. Oficiantul îi încredința scepstrul - în mâna dreaptă, făcându-i urarea de a conduce bine, apoi îi așeza globul și crucea - în mâna stângă, rostind o cuvântare lungă, prin care explica semnificația acestui ritual și însemnătatea momentului.

Cu acest prilej noul rege acorda anumite distincții unor nobili, din vreme numiți - care deveneau principalii săi colaboratori și susținători și se întorcea la tron, unde primea omagiile supușilor săi: nobili, curteni, popor.⁴⁹

2. Suedia

Nu există prea multe surse editate care relatează despre ceremonialul de încoronare în cadrul monarhiei suedeze.⁵⁰ S-au păstrat câteva date despre încoronarea regelui Karl al XII-lea († 1718). În baza acestei destul de tardive surse, se poate reconstitui modul în care se desfășurau încoronările monarhilor care stăpâneau și ținuturile Suediei de mai târziu, în secolele XVII-XVIII. Regele mergea în procesiune către „Domkirche”, și în mijlocul bisericii îngenunchea, rostind legămintele sale private. Se intona un imn, apoi episcopul (în cazul lui Karl al XII-lea - Basilius de Skara) rostea o predică. După aceasta, regele urca în altar și își dădea jos mantaua cu care venise. Era miruit de Arhiepiscopul de Upsala pe piept, la umeri și pe mâini, apoi înveșmântat în mantia regală, după care depunea jurământul obișnuit. Stând într-un loc anume din fața altarului, îi erau înmânate însemnele regale, aduse pe rând din altar, acolo unde fuseseră așezate, încă de cu seară. Mai întâi regele era

49. Unele date preluate de la Reginald Maxwell Wooley, B. D., *op. cit.*, p. 146-151.

50. Am aflat că ar exista informații utile despre acest subiect la Olaus Petri (1493-1552, conducătorul mișcării de reformare din Suedia), în a sa *Cronică suedeză*, netradusă în limba română.

încoronat, însuși așezându-și coroana pe cap. Apoi i se ofereau: scep-trul, mărul, cheia și sabia – fiecare dintre acestea având semnificația sa. După investire, regele încredința aceste însemne lorzilor, spre păstra-re, cu excepția coroanei și a scep-trului, apoi se întorcea la locul său, în centrul bisericii.

Un vestitor-crainic anunța că cel care a devenit regele Suediei este „Karl“ (în cazul de față) și nimeni altul; acum răsunau puternic fanfa-rele de trompete, iar corul cânta „*Vivat Rex Carolus!*“ („*Trăiască Regele Karl!*“). Urma litania, cântată de episcopi și întreg soborul de clerici, și după câteva rugăciuni, ceremonia se încheia. Urma momentul la care nobilii și oficialii curții jurau loialitate noului rege.⁵¹

O variantă mai nouă a încoronării unui rege suedez este descrisă de documentul care consemnează venirea la tron a lui Karl al XV-lea, cu regina sa, Wilhelmina Frederika (1860). Regele și regina au venit la biserică în procesiuni separate. Regele a fost întâmpinat de arhiepiscopul de Upsala – înveșmântat în odăjdii și a fost salutat cu cuvintele „*Binecuvântat este cel ce vine întru numele Domnului!*“; acum arhiepiscopul a rostit o scurtă rugăciune, pentru rege. Episcopii și arhiepisco-pul îl conduc pe rege către locul său, dinaintea altarului, purtându-se înaintea lui steagul regal – în dreapta și „Ordinul Serafim“⁵² – în stânga. Episcopul de Strengnas și alți episcopi o așteptau pe regină și când aceasta a intrat, Episcopul de Strengnas a întâmpinat-o cu aceleași cuvinte: „*Binecuvântată este cea care vine întru numele Domnului!*“. Episcopul de Hernosand a rostit o rugăciune aproape identică celei rostite pentru rege, la intrare. Regina a fost condusă la locul său, în față – în partea stângă a bisericii. La momentul indicat, majestățile lor au îngenuncheat, rostind legămintele lor private. În acest timp, ornatele regale erau aduse și puse pe altar.

51. Date privind regii suedezi, în special Gustav al II-lea, Adolf și Carol al XII-lea, la Jane Hutchings, *Suedia. Ghid complet*, Editura Aquila 93, Oradea, 2002, p. 21-49.

52. De inspirație ebraică („Hakkayoth“ – „ființe sfinte“), acest ordin are – din punct de vedere simbolic – o semnificație mai mult magică, aceea de a-l lega pe rege, aflat în planul terestru al lucrării sale, de planul celest, de unde îi vin darul instituirii și puterea de a conduce. Din punct de vedere istoric, este vorba de o medalie – „Kungliga Serafimerorden“ („Ordinul Serafim“); acest ordin a fost fondat de regele Frederick I al Suediei, în anul 1748. Steaua ordinului, din argint masiv și pietre diamante, are în centru un medalion cu ideograma „IHTIS“ și semnul crucii.

Arhiepiscopul a început slujba cu „*Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot...*”. Episcopul de Skara a rostit Crezul în fața altarului. S-a cântat un imn de slavă întru adorarea lui Dumnezeu-Duhul Sfânt, apoi slujba a fost continuată de Episcopul de Göteborg. După Litanie, în timpul cântării „Slavei...”, regele a mers către tronul său, așezat pe o platformă, în fața altarului, purtând în mâna dreaptă steagul regal și „Ordinul Serafim” în stânga, urmat de procesiunea oficialilor care purtau însemnele regale. În genunchi fiind, noul rege primește mantaua regală, oferită de Ministrul de stat și Arhiepiscopul de Upsala, care imediat a citit primul capitol din Evanghelia după Sfântul Ioan. Ministrul Justiției dictează jurământul regelui, pe care acesta îl depune în timp ce ține trei degete așezate pe Biblie. După aceasta Arhiepiscopul îl miruiește pe rege pe frunte, pe piept, la tâmpile și la încheieturile mâinilor, rostind rugăciunea ungerii.⁵³

Regele se retrage, vine în mijlocul bisericii, iar Arhiepiscopul și Ministrul Justiției îl încoronează împreună. Monarhul primește și sceptrul, înmânat de către Arhiepiscop și Ministrul Afacerilor Externe, iar mărul de la Conte de Hamilton; cheia îi este înmânată de către Maior-Generalul de Nordin. Arhiepiscopul a rostit acum o rugăciune specifică.⁵⁴

53. Text redat de sursa citată mai jos, în limba engleză, tradus din suedeză: „*The Almighty everlasting God pour out His Holy Spirit into your soul and mind, plans and undertakings, by whose gift may you so rule land and kingdom, as to redound to the honour and glory of God, maintain justice and equity, and be for the good of the land and people*”.

Traducere: „*Atotputernicul și Veșnicul Dumnezeu să toarne Duhul Său cel Sfânt în sufletul și mintea voastră, în planurile și lucrările voastre, prin al cărui dar să puteți conduce împărăția, să contribuiți la onoarea și slava lui Dumnezeu, să mențineți dreptatea și echitatea și să fiți în slujba țării și a oamenilor*.”

54. Textul din sursa engleză: „*God the Almighty who of His divine providence hath raised you to this royal dignity, grant you grace to unlock treasures of wisdom and truth for your people, to lock out error, vices, and sloth from your kingdom, and to provide for the industrious prosperity and increase, relief and comfort for the suffering and afflicted*”.

Traducere: „*Dumnezeu Cel Atotputernic, Care prin providența Sa divină v-a ridicat la această demnitate regală, să vă acorde harul de a dezvălui comorile înțelepciunii și adevărului pentru poporul vostru și de a împiedica greșeala, viciile și lenevia din împărăția ta, să vă dea prosperitate și sporire și să aducă alinare și mângâiere pentru cei suferinzi și sărmani*”.

La final, a fost așezată o sabie în mâna regelui, arhiepiscopul rostind o rugăciune prin care cere Domnului să îl inspire pe suveran să își folosească puterea în mod drept și corect. La acest moment, un vestitor anunță: „Acum Karl al XV-lea a fost încoronat rege peste ținuturile Suediei, Gotha și peste provinciile acestora!”. Se intonează Imnul regal.⁵⁵

Regina a fost adusă la tronul ei din fața altarului. Ea este înveșmântată în mantaua ei regală, miruită pe frunte și la încheieturile mâinilor; este încoronată și i se oferă sceptrul și mărul. Apoi este anunțată și ea, solemn, de către vestitor apoi corul cântă imnul „*Prosperitate reginei...*”. Ca în toate ritualurile protestante, în cadrul acestui ritual nu există împărtășire.

3. Norvegia

Nu există dovezi ale unui ritual vechi de încoronare care să aparțină exclusiv Norvegiei, dar presupunem aplicarea unui astfel de protocol, destul de sumar, în perioada 890-1319, numită „a regatului Norvegiei”. După această dată, Norvegia a fost unită cu regatul Danemarcei (un timp chiar și cu cel al Suediei) până în 1814, când a avut loc secesiunea de aceasta. Apoi Norvegia a experimentat, iarăși, o formă de unire cu Suedia (din octombrie 1814 și până în august 1905) care, de asemenea, nu a funcționat, în condițiile ivirii unui curent nou, de eliberare a popoarelor subjugate, pe tot continentul european. Abia din 1905 se poate vorbi de Regatul independent al Norvegiei, condus de regele Haakon al VII-lea (1905-1957).⁵⁶

Totuși, conform Legii din 1814, a existat o primă încoronare distinctă a regelui drept Rege (și) al Norvegiei, realizată de către Superintendent și Primul Ministru. Este vorba de încoronarea regelui Carol al II-lea al Uniunii Suediei și Norvegiei (1814-1818).

Procesiunea regală a mers către Domkirke, la intrare fiind întâmpinată de Episcopii de Trondhjem, Kristiania și Bergen și de clerici. Regele și regina sunt primiți cu rostirea formulei de întâmpinare „*The Lord preserve they comings in and goings out both now and for ever...*”

55. Vezi, de asemenea, sursa Reginald Maxwell Wooley, B. D., *op. cit.*, p. 151-156.

56. Date despre istoria Norvegiei și regii ei, la Cameron Duffy și Brian Bell, *Norvegia. Ghid complet*, Editura Aquila, Oradea, 2008, p. 18-58 și 82-83.

(„Domnul să păzească intrările și ieșirile lor, acum și pururea...“). La începutul ceremoniei, Episcopul de Trondhjem a intonat primul vers din „imnul serafimic“, cântat responsorial de cor și de mulțimea de oameni prezenți la ceremonie. Episcopul de Kristiania a rostit Crezul, iar Episcopul de Bergen a început Te Deum-ul, cu rânduială specială. Predica a fost ținută de Episcopul de Kristiania.

Regele a mers către tronul său, care era ridicat pe o platformă specială, înaintea altarului, ținând Steagul Regal pe brațul drept; i s-a luat mantia de pe umeri și i s-a așezat pe altar, fiind înveșmântat de către „Lord Chief Justice“ (Ministrul Justiției) și Episcopul de Trondhjem în mantaua regală, care a fost așezată pe altar. Episcopul de Trondhjem l-a miruit apoi pe frunte și la încheieturi, regele fiind tot timpul înge-nuncheat. Apoi regele s-a ridicat și și-a luat locul pe tron, fiind încoronat de către Ministrul de Stat și de episcop, împreună. Apoi i s-au oferit sceptra – de către Ministrul Afacerilor Externe și un episcop, globul – de către un consilier de stat și un alt episcop și sabia – de către un alt consilier de stat și un alt episcop. După ce s-a cântat a doua parte a imnului, Episcopul de Trondhjem a rostit ultima rugăciune pentru rege, apoi l-a binecuvântat. Regele se întoarce apoi pe tronul său, cu coroana pe cap, cu sceptra în mâna dreaptă, iar cu globul în cea stângă. În timp ce se cântă a treia parte a „Slavei...“, regina merge către tronul său, așezat tot în fața altarului. Ea este înveșmântată în mantaua regală; este miruită pe frunte și la încheieturi, apoi i se oferă coroana, sceptra și globul. După ce se cântă a patra parte a imnului, Episcopul de Trondhjem rostește ultima rugăciune, o binecuvintează, iar regina vine la tronul său.⁵⁷

Președintele Storting-ului⁵⁸ declară apoi, ritos, că Actul de încoronare s-a săvârșit. În timp ce se intonează două versete din imnul „Domnul să binecuvinteze pământul nostru...“, episcopii și clericii părăsesc altarul, iar procesiunea regală iese din biserică.

57. Informațiile privind ritualul încoronării, traduse de la Reginald Maxwell Wooley, B. D., *op. cit.*, p. 156-158.

58. Storting – Parlamentul Norvegiei, ai cărui membri sunt aleși prin vot popular, alcătuit din două „Camera Superioară“ („Lagting“ – din care fac parte un sfert dintre membrii săi) și „Camera Inferioară“ („Odelstring“ – din care fac parte toți ceilalți parlamentari).

VIII. Încoronarea țarilor ruși

1. Câteva date istorice

Există știri concrete că, încă de la întemeierea primelor formațiuni statale rusești – Kievul și Novgorodul – la urcarea pe tron, cnejii erau încoronați printr-o ceremonie specială, bazată pe o tradiție anterioară, care coboară spre secolul al XII-lea. Din această perioadă nu au rămas însă descrieri ale ceremoniei în sine.

Abia la finele secolului al XV-lea, în anul 1497, cneazul Ioan al III-lea l-a încoronat pe nepotul său, Dimitrie Ivanovici, ca urmaș al său, cu titlul de „Mare Cneaz”. Nici despre această ceremonie nu se cunosc, însă, prea multe date. Titlul de „Țar” a fost luat, pentru prima dată, de Ivan al IV-lea, supranumit „cel Groaznic”, în anul 1547. După cum și numele îi sugerează, acesta a venit la tron fără a fi încoronat sau uns, neluând în seamă cutuma curții legată de momentul întronizării. Acest titlu de „Țar” va fi purtat de către întâistătătorii statului moscovit până la Petru I „cel Mare”, care a fost cel dintâi conducător rus care a luat titlul de „Împărat” („Император”). De la el și până la Nicolae al II-lea, toți țarii ruși au purtat acest titlu. Deodată cu împăratul Pavel I (1797), în ceremonia de încoronare apare și un moment solemn, distinct, pentru încoronarea împărăteselor. Acestea primeau pe creștet o coroană de dimensiuni mai mici, pe care nu arhiereul, ci împăratul o așeza.

Deodată cu creșterea puterii politice a statului moscovit s-a ivit și s-a întărit o nouă mentalitate în ceea ce privește simbolul împăratului Rusiei: el nu mai este doar stăpânul poporului de „mujici”, nu este doar întâistătătorul între marii nobili, nici doar „unsul Domnului”. Este cu mult mai mare decât Constantin, Teodosie și Justinian și stăpânește peste un stat pe care îl numește cu emfază „a treia Romă” și care – crede el – a întrecut în strălucire Bizanțul! Mai mult decât atât: imperatorul rus se identifică cu „Împăratul Cerurilor”: el ține locul lui Hristos, într-o împărăție pământească în care guvernează, de altfel, efemer!!!...

În anul 1561, o delegație de clerici greci prezintă și oferă țarului Ivan cel Groaznic un manuscris ce conținea ritualul bizantin al încoronării împăraților Constantinopolului. După această sursă a fost redac-

tat ritualul rusesc al încoronării.⁵⁹ Conform acestei surse, se observă că ritualul încoronării, așa cum era el urmat în Rusia feudală, apoi, în linii mari, chiar în cea modernă se deosebește de cel bizantin sau de cel de la marile curți europene. Se acorda prioritate momentului solemn și sacru al ungerii țarului, urmat de încoronarea propriu-zisă. Încoronarea țarului Fiodor Ivanovici (31 mai 1584) a fost prima care a decurs întru totul după acest ritual specific rusesc, deși inspirat din cel bizantin: a. țarul și marii dregători au intrat în Catedrala încoronării, după Heruvic, deodată cu imnul „Ca pre Împăratul...“: b. și țarul și membrii suitei aveau mici tronuri, special pregătite, de pe care au asistat la slujbă; c. în cadrul ritualului s-a păstrat oferirea solemnă a „mărului imperial“. Aceste elemente de protocol, care erau „brodate“ pe schema tipiconală a Sfintei Liturghii erau menite să sublinieze și importanța sacră a momentului, dar și caracterul acelei identificări a noului ales cu persoana lui Hristos. Încoronările se făceau în capitala Rusiei, în biserica („Soborul“) cu hramul „Adormirii Maicii Domnului“, din Kremlin. Ceremoniile erau săvârșite de Mitropolitul Moscovei, mai apoi de Patriarh; în perioada în care Biserica se afla în vacanță patriarhală sau conducerea ei era sinodală și se întâmpla în contextul investirii unui nou împărat, ceremonia se săvârșea de către Mitropolitul de Sankt-Petersburg.⁶⁰

2. Ritualul încoronării împăraților ruși⁶¹

Ceremonia întronizării împăraților ruși era alcătuită din două momente distincte: ritualul încoronării și ungera cu mir. Încoronarea se

59. Se presupune că autorul ritualului în forma sa mai actuală este mitropolitul Macarie al Moscovei (a doua jumătate a secolului al XIX-lea), trecut în rândul sfinților de către Biserica Ortodoxă Rusă.

60. Vezi B. A. Uspenski, *Țarul și Împăratul: ungera la întronizarea țarilor și semnificația titlurilor monarhice*, Editura „Limbile culturii ruse“, Moscova, 2000, p. 27-31 (Б. А. Успенский, *Царь и император: Помазание на царство и семантика монарших титулов*, „Языки русской культуры“, Москва, 2000, стр. 27-31).

61. Pentru acesta vezi două surse: Arhiepiscop Platon de Kostroma, *Scurtă învățătură ortodoxă despre credință și morală*, Moscova, 1892 (Платона, Архиепископа Костромскаго, *Краткое православное учение о вере и нравственности христианской*, Москва, 1892 год) și Protoiereu Dimitrii Sokolov, *Ritualul ungerii țarilor ruși, la încoronare*, Moscova, 1908 (протоиерей Д. Соколов, *Чин миропомазания царей русских при венчании их на царство*, Москва, 1908 год). Ambele surse sunt încă netraduse în lb. română.

săvârșea într-un cadru liturgic ce se aseamănă cu cel al unui Te-Deum de astăzi, în miezul căruia se rostea o rugăciune („молебен”) pentru împărat. Urma rânduiala Ceasurilor. În timpul citirii Ceasurilor, se aduceau în biserică ornatele împărătești: coroana, sceptrul, hlamida și mărul. Episcopii, înveșmântați în toate veșmintele arhieresti întâmpinau aceste ornate (în sursele citate mai jos numite „regale împărătești”), pe care le aromau cu tămâie și le stropeau cu agheasmă. După aceasta, ierarhii veneau la intrarea în biserică, unde se pregăteau pentru întâmpinarea împăratului. Împăratul intra în biserică, însoțit de împărăteasă; ambii erau urmați de suitele lor. În numele întregului sobor arhieresc, mitropolitul-protos sau Patriarhul îi saluta și le dădea, spre sărutare, Sfânta Cruce; mitropolitul imediat următor în rang îi stropea cu agheasmă.

Împăratul intra în biserică urmat de episcopi, se închina în fața ușilor împărătești și săruta icoanele, după rânduială, apoi se întorcea spre tronul său, care era pregătit în mijlocul bisericii. Episcopii se aranjau pe două rânduri, de-a dreapta și de-a stânga împăratului, de la tronul acestuia și până la ușile împărătești. În acest timp se cânta Psalmul 100: „*Mila și judecata Ta voi cânta Ție, Doamne...*”.

Când împăratul se așeza în tron, mitropolitul-protos, din amvon îl cerceta pe el în cele despre dreapta sa credință; acum împăratul făcea, în mod real, o mărturisire de credință publică, rostind „Crezul” în auzul tuturor.

Abia după aceasta se petrecea ritualul încoronării. După binecuvântarea mică și imnul „Împărate ceresc...”, se cânta o ectenie întreită, cu cereri speciale, prin care se invocau asupra împăratului, binecuvântarea și ajutorul lui Dumnezeu, apoi: cântarea „*Mântuiește, Doamne, poporul Țău...*”; Paremia de la Isaia 49, 13-19 (despre ocrotirea dumnezeiască a împăraților), Apostolul de la Romani 13, 1-7 (despre supunerea față de stăpânitori) și Evanghelia de la Matei 22, 15-23, cu învățătura hristică „*Dați Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu...*”. După citirea Evangheliei, împăratul era îmbrăcat în porfira imperială. Potrivit ritualurilor mai noi, acum noul întronizat își punea pe grumaji însemnul Ordinului „Sfântul Andrei”, pe care i-l înmâna mitropolitul sau patriarhul. La momentul când i se așezau aceste însemne împăratului, întâistătă-

torul-ierarh rostea: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh“. După ce primea hlamida împărătească pe umeri, împăratul își făcea semnul crucii și își pleca fruntea, pentru ca mitropolitul să îl însemne pe cap cu același semn sfânt; apoi, punându-și mâinile pe capul său, ierarhul rostea rugăciunea: „Domnul l-a uns pe Împărat cu untdelemnul bucuriei, l-a îmbrăcat cu putere de sus, i-a pus cunună cu pietre scumpe, i-a dăruit lui zile îndelungate, l-a păzit sub acoperământul Său și i-a întărit împărăția lui“.

Imediat, mitropolitul oferea împăratului coroana, așezată pe o pernă specială. Acesta o lua și o așeza singur pe capul său. În acest moment, mitropolitul rostea iarăși „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh“. Apoi, în câteva fraze, el tâlcuia tuturor celor prezenți semnificația teologică și istorică a actului încoronării. După aceeașă alocuțiune, mitropolitul dădea împăratului alte două însemne: în mâna dreaptă – sceptrul și în mâna stângă – mărul imperial (un glob mic, de aur masiv, care simbolizează puterea de a conduce). În acest moment, mitropolitul rostea aceeași doxologie mică: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh“. Și în acest moment al ritualului, mitropolitul rostea un scurt cuvânt exegetic, prin care explica celor prezenți simbolul sceptrului și al mărului.

Fiind împodobit cu toate ornatele, împăratul se așeza pe tron; lăsa sceptrul și mărul imperial pe o pernuță, pe care i-o prezenta un nobil din suită și o chema pe împărăteasă. Ea venea și îngenunchea în fața lui. Împăratul lua propria lui coroană de pe cap și mai întâi atingea fruntea ei cu coroana lui, după care și-o așeza iarăși pe creștet, pe capul împărătesei punând o altă coroană, mai mică. Imediat, împărăteasa era îmbrăcată în porfira sa și i se puneau pe grumaji ordinul Sfântului Apostol Andrei. Având toate însemnele imperiale, împărăteasa se așeza pe tronul său. La momentul acesta, arhidiaconul rostea solemn „Mulți ani trăiască!“, în cinstea împăraților.

După polihroniu, împăratul se așeza în genunchi și rostea cu voce tare o rugăciune, în care cerea de la Domnul: „Așază-mă pe mine în lucrurile pe care mi le-ai trimis... înțelepțește-mă și mă întărește în marea slujire a tuturor...“.

Ritualul încoronării se finaliza cu rugăciunea rostită de mitropolitul-întâistătător („Господи Боже наш, великий и мно-

го-милостивый”)⁶², toți cei prezenți stând în genunchi. Se intona și cântarea „Pe Tine, Dumnezeu, Te lăudăm...”, care marca încheierea acestui Te-Deum special. Imediat începea Sfânta Liturghie.

3. Ritualul mirungerii noului împărat

În timpul Liturghiei se săvârșea ritualul mirungerii celor doi noi împărați.

La începutul Liturghiei, împăratul își lua coroana de pe creștet. După citirea Evangheliei, împăratul își scotea și sabia și o dădea demnitarului său, rânduit special pentru aceasta. După „Tatăl nostru...”, înveșmântat în porfiră, împăratul se apropia de Ușile Împărătești, iar împărăteasa îl urma, ea rămânând mai apoi între amvon și tron. Din altar ieșeau doi mitropoliți. Ierarhul-protos îl ungea pe împărat cu Sfântul Mir pe frunte, la ochi, nări, gură și urechi, pe piept și pe mâini de ambele părți, rostind la fiecare însemnare formula Tainei Mirungerii: „*Pecetea darului Sfântului Duh. Amin*”. Al doilea mitropolit ștergea cu un burete special uleiul sfințit de pe locurile miruite. Primind mirungerea, împăratul mergea în fața icoanei Mântuitorului de la catapeteasmă.

Apoi se apropia și împărăteasa de Ușile Împărătești. Întâistătătorul-Mitropolit o ungea și pe ea cu Sfântul Mir, dar numai pe frunte,

62. Text integral – „Молитва за Царя”: „Господи Боже наш, великий и многомилостивый! Во умилении сердец наших смиренно молимся Тебе: сохрани под кровом Твоея благодати от всякаго злаго обстояния благочестиваго Государя нашего Императора (имя рек), огради его на всех путях его Святыми Твоими Ангелы, да ничтоже успеет враг на него и сын беззакония не приложит озлобить его. Исполни его долгою дней и крепостию сил, да совершит вся во славу Твою и во благо народа своего. Мы же, всеблагодару Твоему промыслению о нем радуящиеся на всяк день и час благословим и прославим всесвятое имя Твое, Отца и Сына и Святаго Духа. Аминь”.

Traducere – „Rugăciunea pentru Țar”: „Doamne, Dumnezeul nostru, Cel mare și multmilostiv! Întru umilința inimilor noastre, cu smerenie ne rugăm Ție: ferește, la adăpostul bunătății Tale, de toate relele, pe Împăratul nostru (Numele). Ocrotește-l în toate căile sale prin sfinții Tăi îngeri, ca dușmanul cu nimic să nu-l dovedească și fiul nelegiuirii să nu-l amărăscă pe el. Dăruiește-i lungime de zile și sporirea puterilor, pentru a săvârși toate spre slava Ta și pentru binele poporului său. Iar noi, pentru bunătatea lucrărilor Tale, spre bucuria lui, în fiecare zi și în fiecare ceas binecuvântăm și slăvim sfânt numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin”.

rostind „*Pecetea darului Sfântului Duh. Amin*“. De asemenea, al doilea Mitropolit ștergea cu buretele mirul de pe fruntea suveranei. După mirungere, împărăteasa venea în fața icoanei Maicii Domnului de la catapeteasmă.

După Mirungere, împăratul era împărtășit cu Sfintele Taine. Mitropolitul-protos îl ducea pe împărat în altar prin Ușile Împărătești. Împăratul primea Sfintele Taine asemenea preoților – Sfântul Trup în mâinile sale și Sfântul Sânge din potir, el fiind „Unsul lui Dumnezeu“ și „apărătorul Bisericii lui Hristos“. Împărăteasa era împărtășită cu Sfintele Taine în fața Ușilor Împărătești, asemenea celorlalți creștini. După ce se împărtășea cu Sfintele Taine, Împărații se așezau pe tronurile lor, din mijlocul Bisericii, și ascultau rugăciunea de mulțumire de după cuminecare. Li se cânta „La mulți ani!“ („Многая лета“), apoi primeau felicitări din partea demnitarilor prezenți la ceremonie.⁶³

63. Despre acest subiect, fascinant, dar total necunoscut la noi, a se vedea câteva surse de limbă rusă, netraduse încă în limba română, semnalate de pr. lect. dr. Ion Barnari, de la Universitatea „Nicolae Testemițanu“ din Chișinău, care a și avut bunătatea să mi le ofere, alături de alte date necesare pentru prezentul studiu: *Despre sfânta încoronare și mirungere a țarilor, la urcarea pe tron, St. Petersburg, 1847 (О священном венчании и помазании царей на царство, С. Петербург, 1847)*; Gorski, *Despre slujba de sfințire a încoronării și a mirungerii țarilor, la urcarea pe tron, Moscova, 1882 (Горский, О священнодействии венчания и помазания царей на царство, Москва, 1882)*; N. Belozerskaya, *Cununia imperială în Rusia (eseu istoric)*, Editura Gândirea Rusă, 1883, vol. 4, p. 1-40 și vol. 5, p. 1-48 (Н. Белозерская, *Царское венчание в Россіи (Исторический очерк)*, Русская мысль, 1883, Кн. 4, с. 1-40; Кн. 5, с. 1-48); *Descrierea slujbei încoronării, mirungerii și împărtășirii împărătesei Ecaterina a II-a*, în colecția „Antichitate Rusă“, nr. 12/1893, vol. 80, p. 487-496 (*Описание коронации, миропомазания и причащения императрицы Екатерины II-ой*, Русская старина, nr. 12/1893, т. 80, с. 487-496); A. Truvorov, *Încoronarea împărătesei Ecaterina a II-a*, Kitaev, 1893 (А. Труворов, *Коронация императрицы Екатерины Второй*, Китаев, 1893); O. G. Ulyanov, *Încoronarea Sfântului Vladimir și adevărarea titlului regal de Ivan cel Groaznic, în Gramata Patriarhului Ioasaf al II-lea al Constantinopolului*, în colecția de articole „Istoricul și societatea. Faptul istoric și controversese politice“, redactor responsabil M. P. Aizenștat, Moscova – IVI RAN, 2011, p. 80-97 (О. Г. Ульянов, *Венчание на царство Владимира Святого и утверждение царского титула Ивана Грозного в грамоте Константинопольского патриарха Иоасафа II*, „Историк и общество. Исторический факт и политическая полемика. Сборник статей“ – отв. ред. М. П. Айзенштат: ИВИ РАН, 2011, с. 80-97). Vezi și sursele de mai sus, de la notele 59 și 60.

**IX. Încoronarea domnului Moldovei,
în secolele XV – XVIII**

În această perioadă Moldova (ca și Țara Românească, de altfel) era condusă de un „mare voievod și domn”. Termenul de „domn” provine din latinescul „dominus” și înseamnă, în sens primar, „stăpân” (se înțelege, „al țării”, n.n.)⁶⁴; cuvântul „voievod” are origine slavă („воиѡвода”) și înseamnă „conducător al oștilor”⁶⁵. Față de statele din jur, la titulaturile domnitorilor Moldovei și ai Țării Românești s-a introdus particula „Io” – derivată din teoforicul „Ioan”. Această particulă aducea cu ea, pentru voievodul care o primea, semnificația de „ales de Dumnezeu pentru a domni”⁶⁶. Iată, de exemplu, titulatura oficială a lui Mircea cel Bătrân: „*Eu, cel întru Hristos Dumnezeu bine credinciosul și bine cinstitorul și de Hristos iubitorul și singur stăpânitorul, Io Mircea, mare voievod și domn, cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind toată Țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărești, și Amlășului și Făgărașului și Banatului de Severin domn și de amândouă părțile de peste toată Dunărea și până la Marea cea Mare și cetății Dârstorului stăpânitor*”⁶⁷. Respectiva titlatură arată cum principii moldavi și munteni și-au legat, cu înțelepciune, stăpânirea lor autocrată („Eu... singur stăpânitor...”), de ideea teocrației („...din mila lui Dumnezeu... iubitor de Hristos...”). De aici înțelegem cum domnitorii noștri au perpetuat, în mic, strălucirea bazileilor bizantini, prin ideea teocratică, ilustrată de modul în care au preluat și adaptat elemente esențiale de ceremonial aulic, între care un loc aparte îl ocupă slujba de ungere și întronizare.

În particular, în cazul domnitorilor moldoveni, beneficiem de câteva relatări istorice despre „așezarea domnului”, mărturii pe care le

64. „Dicționarul explicativ al limbii române”, apărut sub egida Academiei Române – Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Editura „Univers enciclopedic Gold”, București, 2009, p. 327 dă acest sens abia la pozițiile 2 și 3.

65. Aceeași ediție a „DEX”-ului, citată mai sus, dă precis sensul termenului – vezi p. 1204.

66. Vezi *Istoria României*, Editura Academiei Române, București, 1962, vol. II, p. 319.

67. Constantin C. Giurescu și Dinu Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Albatros, București, 1975, p. 274-275.

adunăm astăzi, cu migală, din cronici și letopisețe. Prima descriere de acest gen, extrem de succintă, dar cu atât mai fascinantă, este aceea a ungerii Sfântului Voievod Ștefan cel Mare. Atât Cronicile slavone, cât și cele românești⁶⁸ consună în descrierea momentului: „Deciia Ștefan Vodă strâns-au boiarii țării și mari și mici și altă curte mărunte, dimpreună cu mitropolitul Theoctist și cu mulți călugări, la locul ce se chiamă «Direptatea» și i-au întrebat pe toți: iaste-le cu voie tuturor să le fie domn? Ei cu toții au strigat într-un glas: «În mulți ani de la Dumnezeu să domnești!». Și decii cu toții l-au rădicatu domn și l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctist. Și de acolo luo Ștefan Vodă steagul țării Moldovei și să duse la scaunul Sucevii⁶⁹. În contextul istoric de atunci (după război, în Vinerea Sfințelor Pătimiri – 12 aprilie 1457, pe drumul spre Suceava, în lunca Siretului – la locul unde domnii împărțeau dreptatea la popor), rânduiala ungerii într-un domn, numită în text a „pomăzuirii”⁷⁰ a fost redusă la minim, dar nu a fost uitată. Voievodul a primit pe frunte Mirul, iar pe creștet coroana de Domn al Moldovei, devenind „Io, Ștefan Voievod, din mila lui Dumnezeu, stăpânitor al Țării Moldovei / Io, Стефан Воевода Милостию Божию Господарь всеї Землі Молдовлахискої / Iohannes Stephanus palatinus, Dei gratia Dominus Terrae Moldaviae”⁷¹. Din jumătatea a doua a secolului al XV-lea, după căderea Bizanțului este, totuși, o prețioasă mărturie pentru unica formă prin care a dăinuit mai departe centrul Ortodoxiei, în micile țări românești, Muntenia și Moldova, de la nord de Dunăre.

De aceea, după nici 200 de ani, domnitorul Vasile Lupu al Moldovei realizează la Iași un „micro-Bizanț”. Mărturii ale timpului atestă faptul că, la curtea sa, osteneau circa 10.000 de curteni, „străluciți și

68. Citate în *Istoria României...*, București, 1962, vol. II, p. 490.

69. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1954, capitolul „Când s-au strâns țara la Direptate”, la p. 83. O descriere ușor romanțată, la Mihail Sadoveanu, *Viața lui Ștefan cel Mare*, Editura pentru Literatură, București, 1965, p. 73-75. Referiri și la: Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Editura pentru Literatură, București, 1966, p. 59, Ștefan Gorovei, *Mușatinii*, Editura Albatros, București, 1976, p. 59, Nicolae Grigoraș, *Moldova lui Ștefan cel Mare*, Editura Junimea, Iași, 1982, p. 41-42.

70. De la slavonescul „помазати” – „a unge”.

71. Apud Dan Râpă Buicliu și colaboratorii, *Ștefan cel Mare. Poliptic istoric (1504-2004)*, Editura „Istros” a Muzeului Brăilei, Galați, 2004, p. 53.

din felurite neamuri”, care puteau fi admirați pentru „luxul veșmintelor și pentru măreția pompei”. La Sinodul de la Iași, de la 1642, pe care l-a inițiat și organizat, Domnitorul s-a purtat ca un adevărat bazileu; el „se înfățișa cu o majestate împărătească”, iar doamna sa era „asemenea unei împărătese, însuflețită de îndurare și bunătate... cu adevărat vrednică soție de domn”. Pentru faptul că Vasile Lupu patrona spiritual și susținea financiar Patriarhia de Constantinopol și pentru că făcea dani bogate la Sfântul Munte Athos a fost numit „fala romeilor”; pentru că a organizat Sinodul de la 1642, a fost numit „înlocuitorul împăraților sacri și preaortodocși”⁷². Acestea toate constituie doar un aspect al realității istorice a „Bizanțului de după Bizanț”, pe care îl susține, cu argumente atât de solide, Nicolae Iorga.

La începutul secolului al XVIII-lea sursele scrise privind ritualul încoronării în Moldova se înmulțesc și devin foarte detaliate. Perpetuând ideea bizantină, fostul domnitor Dimitrie Cantemir (1710-1711), în capitolul I din *Descriptio Moldaviae* subliniază puterea absolută a domnitorului, a cărui autoritate este un dar divin, transmis prin ungerea cu mir pe care noul domn o primea în cadrul ceremoniei de întronizare. Domnul era considerat o persoană sacră (să ne amintim de cronicarul polonez Jan Duglosz, care notează că lui Ștefan cel Mare i se spunea „sveti” – „sfântul”, încă din timpul vieții!). Din acest motiv, istoria domnilor Moldovei nu cunoaște decât foarte puține cazuri de regicid = domnicid. În cel de al doilea capitol al lucrării sale – „Despre alegerea domnilor în Moldova” – Cantemir realizează un index al tuturor domnitorilor, de la Dragoș I Voievod (cca 1347-1354) și până la Mihail al II-lea Racoviță (a treia domnie în Moldova, între 1716-1726), subliniind că în perioada acestor aproape 400 de ani, într-o primă etapă, până la Ștefan cel Mare (1457-1504), domnitorul Moldovei lua tronul numai „pe temeiul dreptului de moștenire”. După un timp însă, s-au impus intervenția și alegerea lui de către boieri, dar totuși dintre copiii sau rubedeniile domnului răposat (menținându-se deci, oarecum, principiul domniei ereditare). După a doua domnie a lui Miron

72. *Istoria românilor* apărută sub egida Academiei Române – Secția de Științe Istorică și Arheologie, Editura Enciclopedică, București, 2003, vol. V – „O epocă de înflorire în spirit european (1601-1711/1716)”, p. 517-518.

Barnovski (aprilie – iulie 1633), alegerea domnitorului Moldovei avea să se facă doar prin intervenția și cu acceptul Înaltei Porți. Este un moment ce schimbă radical și ritualul întronizării (care se complică foarte mult), dar modifică și percepția poporului asupra domnitorului, care, cel mai adesea nu mai este văzut ca „uns al Domnului” – deși se respecta ceremonia de ungere, ci ca un trimis al Porții, pentru a subjuga și a jefui țara!

În legătură cu încoronarea și înscăunarea domnului Moldovei, în capitolul III al sus-citatei sale lucrări, Dimitrie Cantemir subliniază rolul celor „șapte boieri mari”, care, potrivit Diatei⁷³ domnului răposat, se îngrijeau și de îngropăciunea acestuia, dar și de alegerea și înscăunarea noului domn. După încheierea funeraliilor, mitropolitul locului susținea o cuvântare de laudă despre domnul răposat, apoi marele logofăt⁷⁴ citea Diata acestuia, prin care se făcea cunoscută voia aceluia, apoi încuraja, prin cuvinte potrivite pe noul domn „și îl ruga, în numele tuturor boierilor Moldovei să purceadă de îndată la domnie și să-i ocârmuiască pe toți, ca pe niște supuși și robi credincioși, cu dreptate și după lege”⁷⁵. După aceasta, noul domn arăta că se supune poruncii Diatei și voinței Țării și primește domnia; era condus cu alai până la Mitropolie.

La ușa bisericii, noul domnitor era întâmpinat de mitropolit și de cler, cu lumânări și cățuie cu tămâie; săruta Sfânta Evanghelie și Sfânta Cruce, apoi intra în biserică, până în ușile împărătești, unde îngenunchea, plecându-și fruntea pe marginea Sfântului Altar. Aici mitropolitul îi așeza epitrahilul pe cap și citea rugăciunea la înscăunarea domnilor, apoi îi ungea fruntea cu Sfântul și Marele Mir. După aceasta, noul domn se ridica și săruta cu evlavie Sfânta Masă de la Altar și sfintele icoane. La ieșirea din Altar, în mijlocul bisericii, mitropolitul îi așeza pe

73. „Diată” – „sarcină testamentară”. Este sensul al doilea în „Noul Dicționar Universal al Limbii Române”, Editura Litera Internațional, ediția a II-a, București, 2007, p. 380. Aici cu sens de „testament”.

74. „(Marele) logofăt” – „primul dregător în ierarhia sfatului domnesc în Moldova, al treilea, după marele ban și după marele vornic, în Muntenia...”. Vezi în „Noul Dicționar Universal al Limbii Române”, ed. cit., p. 753.

75. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Minerva, București, 1986, p. 59. Ceremonia după sursa cantemiriană este prelucrată și prezentată succint și de Neagu Djuvara, în vol. *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 41-43.

cap coroana, care era turnată în aur și împodobită cu pietre prețioase. În acest timp, protopsalții cântau axionul. Mitropolitul și postelnicul îl luau pe noul domnitor de cele două brațe și îl urcau pe un tron cu trei trepte, care se afla în partea dreaptă a bisericii (spre miazănoapte). Acum, în exterior se trăgeau salve de tun, iar fanfarele cântau piese instrumentale rânduite pentru această ceremonie. După otpust, la ieșire, în tinda bisericii, domnul era îmbrăcat în veșmântul domnesc specific; tot acum și boierii primeau veșminte strălucitoare.

Ceremonia de întronizare se încheia în Sala Tronului. Aici domnitorul era urcat în tron, de către hatman și postelnic, care îi țineau și poalele hainei domnești. Mitropolitul și dregătorii din Sfatul Țării își ocupau tronurile, potrivit funcției și rostului fiecăruia. Întâi dintre toți, mitropolitul săruta dreapta noului domn, îi ura domnie „norocită”, îl încredința de susținerea sa și îi cerea întregul sprijin pentru Biserică și slujitorii ei. Mitropolitul adresa apoi întregii adunări îndemnul de a sluji cu credință pe noul domn. Gestul de sărutare a mâinii și supunere era făcut apoi de către ceilalți episcopi, de către marele logofăt și de către toți ceilalți boieri ai Țării. Domnitorul mulțumea tuturor „*făgăduind Țării milă, dreptate și apărare*”. Apoi, marele spătar⁷⁶ lua coroana de pe capul domnitorului, care se retrăgea în „*odaia lui de taină*”.

Se precizează și că „Doamna”, soția domnitorului, nu participa la încoronare, deși aflăm că în tinda bisericii avea și ea o strană a ei, în salonul ei de primire – de asemenea – locuri pentru boieri și jupâne, în funcție de ranguri și că purta și ea o coroană, asemănătoare aceleia pe care o purta domnul.

În aceeași sursă este precizat în detaliu și cazul în care, urmare unor plângeri făcute de boieri, puterea turcească devenită atotstăpânitoare și în Moldova, în secolul al XVIII-lea, hotăra mazilirea domnitorului și numirea unui nou domn. După ritualul de la palatul sultanului, noul pretendent la tron, căftănit și împuternicit de sultan, era condus la sediul Patriarhiei de la Constantinopol, unde era întâmpinat de un ierarh și de alți clerici, apoi chiar de Patriarh, care îl binecuvânta. În timp ce se cânta axionul, noul domnitor intra în biserică, se închina

76. „(Mare) spătar” – „titlu dat în Țările Române dregătorului care purta la ceremonii sabia și buzduganul domnului și avea comanda armatei (a cavaleriei, în special)...”. Vezi în „Noul Dicționar Universal al Limbii Române”, ed. cit., p. 1367.

după rânduială la sfintele icoane și era condus spre strana destinată domnilor Moldovei. În timp ce urca treptele acesteia, protodiaconul rostea ectenia: „*Încă ne rugăm pentru binecredinciosul, prealuminatul și preaînălțatul nostru domn (cutare) să-i dea lui biruință, tărie, sănătate și noroc și Domnul Dumnezeu nostru să-l ajute și să-l călăuzească și să-i supună la picioare pe toți vrăjmașii săi*“. După aceasta Patriarhul și alți patru ierarhi îl conduceau pe noul domn în Sfântul Altar, unde îngenunchea și își pleca fruntea pe Sfântul Prestol. Aici Patriarhul îi citea rugăciunea „orânduită odinioară la încoronarea împăraților“ (!!!) și îl ungea cu mir. În timp ce domnitorul se întorcea în strana lui, psalții cântau „*Doamne, Dumnezeu nostru, dă-i viață lungă binecredinciosului, preaînălțatului și prealuminatului voievod și domn al întregii Moldovei, domnul nostru (cutare)! Dă-i, Doamne, ani mulți!*“. Urma un cuvânt al patriarhului, pe care acesta îl rostea din strana lui; domnitorul era îndemnat să aibă frică de Dumnezeu și să apere Biserica. Ceremonia se sfârșea prin binecuvântarea domnului în mijlocul bisericii, de către Patriarh; domnul săruta mâna dreaptă a Patriarhului. Apoi era condus de acesta până la ieșirea din biserică, unde își dădeau sărutarea păcii. A doua zi urma o vizită particulară, făcută de patriarh, o suită a sa și alți boieri din Constantinopol, noului ales, pentru a-l „firitisi“⁷⁷.

Cantemir pune față în față cele două proceduri de alegere și încoronare. Se știe însă despre el că este un caz unic. Deși a fost ales de sultan și numit ca domnitor, el a plecat de la Constantinopol „*fără tuiuri, fără sangiac și fără tabulhana împărătească*“⁷⁸. La 10 decembrie 1710 a ajuns la Iași, a fost întâmpinat cu alai și condus la biserica „Sfântul Nicolae“ din oraș. Aici mitropolitul Ghedeon al III-lea al Sucevei i-a săvâr-

77. Dimitrie Cantemir, *Descrierea...*, p. 64-66. „A firitisi“, corect „a hiritisi“ – „a felicită“. Vezi în „Noul Dicționar Universal al Limbii Române“, ed. cit., p. 569.

78. „Tui“ – „însemn al puterii și rangului demnitarilor, în Imperiul Otoman și în țările vasale acestuia, reprezentat prin una sau mai multe cozi de cal, frumos împletite, atârdate de o lance cu o sferă de metal aurit sau cu o semilună în vârf, numărul cozilor variind în funcție de rangul demnitarului: sultanul avea șase tuiuri, vizirul – trei, domnii români – două“; „sangiac“, corect „sangeac“ – „steag de mătase verde, folosit în războaiele turcilor, când la luptă participau sultanul sau marele vizir. Steag cu semilună în vârful lăncii, trimis de Poarta Otomană noului domn din Țările Române, ca semn de investire“; „tabulhana“ – „fanfară militară turcească, în care predominau tobele“. Vezi în „Noul Dicționar Universal al Limbii Române“, ed. cit., p. 1538, 1255, 1473, – respectiv.

șit rânduiala încoronării, după obiceiul din Moldova.⁷⁹ În lucrarea sa, domnitorul-savant notează că, în cazul ungerii la Istanbul, Patriarhul citea noului domn aceeași rânduială care se săvârșea odinioară marilor împărați ai Bizanțului. Credem, oare, că Dimitrie Cantemir s-ar fi privat de o asemenea cinste? În mod sigur, nu! El știa însă că rânduiala încoronării pe care o săvârșea mitropolitul de la Iași, este, în esență, aceeași pe care o săvârșea Patriarhul ecumenic la Istanbul și aceeași din perioada de glorie a Bizanțului!! Tocmai din cauză că are această conștiință, Cantemir optează pentru ceremonia „de acasă”. În „Istoria hieroglică” el mulțumește lui Dumnezeu că, deși pentru puțin timp, a fost totuși învrednicit de tron, și miluit cu „voievodzirea Țărei noastre, a Moldovei”.

Însă prima lucrare care cuprinde sistematic toate ceremoniile curții domnești moldave apare abia în partea a doua a secolului al XVI-II-lea. Este vorba de „Cronica de ceremonii” comandată de Grigorie Callimachi (prima domnie 1761-1764), alcătuită de Gheorgachi – logofăt II al Divanului de la Iași și datată „5 noiembrie 1762”. Lucrarea cuprinde toate ceremoniile domnești din Moldova, din acea epocă: fastul și eticheta domnească, aniversări, praznice, slujbe, hramuri.⁸⁰

X. Slujba încoronării în Muntenia, în secolele XVI – XVIII

Pentru încoronarea domnitorului în Țara Românească, în secolele XVI-XVIII se folosea, ca și în Moldova, aceeași ceremonie de sorginte bizantină, cu același fast și aproximativ cu aceeași rânduială. Câteva știri despre aceasta aflăm din cunoscuta lucrare „Învățăturile Sfântului Voievod Neagoe Basarab către fiul său, Teodosie”. Aici voievodul își numește fiii „feții miei și aleșii lui Dumnezeu și unșii Lui”. Aceștia sunt chemați să așeze boierii în diverse funcții și să numească slugile la felurite corvoade, căci „nu (boierii, n.n.) te-au ales, nici nu te-au uns ei domn, ci Dumnezeu, ca să fii tuturor dreptate”⁸¹ Aceeași conștiință de

79. *Istoria românilor*, București, 2003, vol. V, p. 315-316.

80. *Ibidem*, vol. VI, p. 319.

81. Sfântul Voievod Neagoe Basarab, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Teodosie. Versiunea românească de la Curtea de Argeș*, Editura Roza vânturilor, București, 2010, p. 180.

„uns al Domnului“ o are și domnitorul Mihnea „Turcitul“ (1577-1583; 1585-1591), care, pe la 1580 era numit, de către episcopul de Larisa (Grecia): „...preacucernicul, preaslăvitul, preafericitul, preamărețul biruitoar, preaputernic, preaplăcut Domnului, ocrotit de Dumnezeu și vrednic de viață îndelungată”⁸². Acestea sunt titlaturi care, nu cu mult mai înainte se foloseau doar la Bizanț.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, din relatări istorice aflăm că Matei Basarab (1632-1654), chemat la tronul Țării Românești din Transilvania, prin intervenția „popii Ignatie Sârbul din Nicopole”, înainte de a fi uns ca domn, a fost primit de către Pașa Abaza de la Silistra, care „numaidecât l-au îmbrăcat cu caftan”⁸³. Mai apoi a urmat rânduiala autohtonă, creștină, de ungere și întronizare. Aceasta înseamnă că, în Muntenia, intervenția și influența Sublimei Porți la așezarea domnului începuseră să își facă tot mai pregnant lucrarea.

Cu toate acestea, în secolul al XVII-lea, în Muntenia se folosea o rânduială a încoronării domnitorului pe care o consemnează dascălul Gheorghe Papadopoulos, profesor la Școala Domnească din București. Despre aceasta amintește ceva mai târziu și Cezarev Dapontes (cu numele de călugăr Chesarie), într-un *Codex* al său, datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, publicat de Alexandru Papadopoulos Kerameus în volumul „*Scrieri și documente grecești privitoare la istoria românilor*”, traduse de G. Murnu și C. Litzica.⁸⁴ Această rânduială, destul de sumară, presupunea mai multe etape. Prima era intrarea mitropolitului în biserică, înveșmântarea acestuia în mantie și ieșirea lui, împreună cu clericii, în veșminte, la ușa bisericii, după care urma primirea noului domn – asemănătoare primirii arhiereului: cu lumânări aprinse, cădelniță și intonarea axionului. Mitropolitul și noul domn intrau împreună în biserică și se închinau după rânduială, arhiereul cel

82. Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 138.

83. *Istoria românilor*, București, 2003, vol. V, p. 106. „Caftan” – „manta (albă) lungă și largă pe care o purtau domnitorul și boierii (mari)...”, vezi în „Noul Dicționar Universal al Limbii Române”, ed. cit., p. 185. La domnitor, caftanul avea, de regulă, guler de samur (zibelină).

84. Alte detalii vezi în volumul „*Martiriul Sfinților Brâncoveni*”, ediție redactată și îngrijită L. S. Desartovici, Editura Sofia, București, 2007, p. 14.

dintâi, apoi noul ales domn. În timp ce domnitorul săvârșea închinarea la sfintele icoane, în Altar mitropolitul își așeza pe grumaji epitrahilul și omoforul. Noul ales era chemat înaintea ușilor împărătești. După ce rostea „*Pace tuturor*“, mitropolitul citea rugăciunea „*Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul Împăraților și Stăpânul Stăpânilor...*”⁸⁵ și îl binecuvânta pe domnitor, zicând „*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...*“, așezându-i coroana pe cap și rostind „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh“. Urma o a doua rugăciune, al cărei text este precizat în aceeași sursă: „*Ție, singurul Împărat al veacurilor, de la care vin stăpânirile pământeste...*”⁸⁶. Diaconul rostea o ectenie, iar arhiereul, luând pe domn de subțiori, îl așeza în tronul domnesc, zicând: „*În scaun preafnalt te va ridica Domnul pe tine, care ceri toate în credință și adevăr*“. După ectenis se rostea „Înțelepciune“ și urma otpustul, pe care mitropolitul îl făcea din tronul său. După aceasta cetele de protopsalți cântau polihroniul: cea din dreapta pentru arhiereu, iar cea din stânga în cinstea domnului.

85. *Ibidem*, p. 16. Text integral: „*Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul Împăraților și Stăpânul Stăpânilor, Care ai ales prin prorocul Samuil pe robul Tău cel credincios David, și l-ai uns pe el ca împărat peste poporul lui Israil, Tu însuși și acum, Împărate fără de moarte, ascultă-mă și pe mine, nevrednicul Tău rob; privește din locașul Tău cel sfânt asupra credinciosului Tău rob (N) căruia bine ai voit după bogată mila Ta să-i încredințezi cârma domniei, ca în cucernicie să domnească peste poporul Tău cel sfânt... Învrednicește-l să fie uns cu ungera veseliei; îmbracă-l pe el cu puterea Ta de sus; pune pe capul lui coroană de pietre scumpe; dăruiește-i îndelungare de zile; tinde în dreapta lui flamura mântuirii; sprijinește-l pe el în scaunul dreptății Tale; pune zid și șanț în jurul lui...; întărește brațul lui și supune sub picioarele lui orice vrăjmaș și potrivnic, sădește în inima lui frica Ta; fă-l pe el păzitor al Sfintei Tale obștești și apostolicești Biserici, apărător al poruncilor Tale de suflet izbăvitoare și judecător nepărtinitor poporului Tău ales, învrednicindu-l pe el și de Împărăția Cerului. Că a Ta este împărăția...*“.

86. *Ibidem*, p. 17-18. Text integral: „*Ție, singurul Împărat al veacurilor, de la care vin stăpânirile pământeste, capetele noastre plecăm, Stăpâne, Iubitorule de oameni, și chemăm în ajutor bogată mila Ta; Ține pe domnul nostru (N) sub paza aripilor Tale sfinte; domnia lui întărește-o și învrednicește-l pe el ca să fie plăcut înaintea Ta. Încununează-l pe el cu arma adevărului, cu arma bunăvoinței pe cel ce l-ai îndreptățit să domnească aici; adumbrește-i capul în ziua războiului; împuternicește-i brațul, ridică dreapta lui; fă temeinică domnia lui, supune lui pe tot vrăjmașul și potrivnicul; hărăzește-i adâncă și nelipsită pace, grăiește în inima lui de Biserica Ta și de întreg poporul Tău, ca în limanul lui viață senină și liniștită să ducem, în toată evlavia și cinstea. Că Tu ești Împăratul păcii și Mântuitorul sufletelor noastre...*“.

Domnia Sfântului Voievod Martir Constantin Brâncoveanu (1688-1714) este, în acest sens, o „bornă“. După moartea lui Șerban Cantacuzino (1679-1688), boierii au întrebat pe Logofătul Constantin de voiește să le fie domn, rugându-l să accepte aceasta. Istoricii nu consemnează nici refuz categoric, dar nici o acceptare entuziastă. Totuși s-au consemnat cuvintele sale: „*Dar de ce aș vrea eu domnia, de vreme ce eu ca un domn sunt la casa mea? Nu-mi trebuiește să fiu! Iar ei ziseră: Ne rugăm, nu lăsa țara să intre alți oameni, sau răi sau nebuni să o strice. Și-l luară de mâini și-l împingeau de la spate!...*”⁸⁷. Constantin Brâncoveanu a fost adus în biserică. Aici mitropolitul Teodosie l-a închinat la sfintele icoane, l-a introdus în Sfântul Altar, unde a sărutat Sfânta Evanghelie și crucea de pe Sfânta Masă, apoi l-a așezat în genunchi. Patriarhul Dositei al Constantinopolului, prezent la eveniment, i-a citit „moltiva“ de domnie și l-a binecuvântat... A fost urcat în tron, primind închinarea și cinstirea tuturor boierilor. În acest timp, corul cânta „Mnogaia leta!“ („Mulți ani trăiască!“)⁸⁸.

După ceremonie, noul domnitor a plecat spre palatul domnesc, înveșmântat în haina domnească, urmat de arhierii și boieri, în sunetele clopotelor de la toate bisericile din oraș, în imnele corurilor de monahi și în armoniile fanfarelor militare. La palatul domnesc, prima oprire s-a făcut în paraclis, unde domnul s-a așezat în jilțul său și a ținut prima cuvântare către popor, cerând tuturor, sub jurământ, credință și disponibilitate de a se jertfi pentru țară. În mijlocul paraclisului a fost așezat un analog, cu evanghelie și cruce. Acolo, cu mâna pe Evanghelie și pe cruce și prin sărutarea icoanei Mântuitorului, boierii mari ai țării au rostit jurământul de credință față de domn și față de țară, al cărui text fusese pregătit dinainte. După aceasta, în sala mare a divanului, noul domn a primit închinarea tuturor slujitorilor Curții domnești, a căpeteniilor oștii și a tuturor celorlalți demnitari. În aceeași seară, din „spătăria cea mică“, domnitorul a trimis scrisori diplomati-

87. Apud PS Gherasim Cristea, *Viața Sfântului Martir Constantin Vodă Brâncoveanu și a celor împreună-pătimitori cu dansul*, Editura Episcopiei Râmnicului, Râmnicu-Vâlcea, 2001, p. 20-21.

88. Câteva detalii legate de acest moment și în cronică anonimă *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717* (ediție întocmită de Constant I. Grecescu), Editura Științifică, București, 1959, p. 7-9.

ce la Istanbul și către principii altor țări europene, înștiințând pe toți asupra acestei noi domnii din Valahia, ca urmare a morții lui Șerban Cantacuzino, conform voinței poporului și a boierilor. La 23 noiembrie, același an 1688, delegatul Porții a adus firmanul de recunoaștere și l-a îmbrăcat pe vodă cu caftan, așezându-l pe tron.⁸⁹ Este vorba de împlinirea, retroactiv, a regulilor timpului: niciun domn nu putea urca pe tron singur, fără învoirea Sublimei Porți. Brâncoveanu însă venise la domnie cu chemare de Sus! De altfel, după martiriul său, pentru mai bine de un secol, Poarta nu va mai scăpa din mână întronizările, nici în Moldova, nici în Muntenia!! Istoria noastră avea să cunoască perioada domniilor fanariote!

Tabloul zilei întronizării noului domn în perioada domniilor fanariote („marcă“ a epocii nefericite în care se desfășurau evenimentele) este realizat, de o manieră aproape suprarealistă, de un istoric contemporan: „...În cele trei-patru zile de dinaintea înscăunării cu mare pompă a noului domnitor erau repede înhămați la treabă toți nenorociții care umpleau închisorile orașului. Se înlocuiau bârnelor rupte sau putrezite, se puneau pietriș pe marginea drumului, se astupau gropile cu paie și crengi... O mare fierbere cuprindea împrejurmile. O mulțime de gură-cască se îmbulzea... În timp ce clopotele zecilor de biserici din oraș erau trase din răspuțeri, alaiul se urnea din loc: în frunte se afla pedestrima cu halebarde, urmată de marele agă⁹⁰... marele spătar și de ceauși⁹¹ acestuia, de poliția pedestră... delegațiile tuturor breslelor...; venea, în sfârșit, domnitorul, precedat de fiii săi și urmat de toată ostășimea... Marșul era încheiat de muzica militară... Înaintea și în urma alaiului, uneori și pe lături, pitici, nebuni și saltimbanci încercau să înveselească norodul și, din când în când, dându-și sufletul, scoteau de la cei de față un firav: *Trăiască Măria sa!*...“⁹². Din nefericire, influența stă-

89. Episodul este relatat, ușor romanțat, la Neculai Șandru, în vol. *Prințul aurului*, Editura Albatros, București, 1972, p. 7-9.

90. „Agă“ – „ofițer sau comandant în armata turcească“. Aici mai degrabă se referă la sensul al doilea pe care îl dă Dicționarul – „prefect de poliție“. Vezi în „Noul Dicționar Universal al Limbii Române“, ed. cit., p. 49.

91. „Ceași“ – aici cu sensul de subordonați, cu „grad militar inferior“. Vezi în „Noul Dicționar Universal al Limbii Române“, ed. cit., p. 219.

92. Neagu Djuvara, *op. cit.*, p. 47-48.

pânirii turcești a făcut ca momentul sacru, solemn al învestirii noului domn să fie înlocuit de acest jalnic spectacol stradal, care se finaliza întotdeauna cu orgii bahice și scandaluri. Din această perioadă a rămas proverbul „Schimbarea domnilor – bucuria nebunilor!”. Pentru că, în perioada 1711-1821 (doar 110 ani), numită a „domniilor fanariote”, în Muntenia și Moldova s-au succedat 31 de domni, din 11 familii fanariote, cu un număr total de 75 de domni!!⁹³. Acum este perioada „orientalizării” românilor, a împrumuturilor (de cultură, limbă, vestimentație, comportament, gastronomie etc. și mai ales de gândire și mentalitate), dintre care, destule din nefericire, sunt și astăzi ponoase pentru noi, românii!...

În această perioadă, ritualul bisericesc se redusese, așadar, la minimum; era respectat mai mult „de gura lumii”, întrucât, adesea, noul domn venea și cu un nou mitropolit – îndeosebi în Muntenia. Totuși, la acest moment, mitropolitul repeta ceea ce făcuse deja Patriarhul la Bizanț: ungea din nou pe domn și îl așeza în tron – după rânduiala mai-sus amintită. Aceasta pentru că românii au avut mereu acel cult al stăpânirii, care este rânduit de la Dumnezeu, așa cum scrie Miron Costin în Letopisețul său: „*Domnul, ori bun, ori rău la toate primejdiile feritu trebuiește, că oricum este, de la Dumnezeu este*”.

De la început de secol XIX se păstrează o a doua sursă prețioasă de informații, pe acest subiect: „*Condica de alaiuri și alte orânduielei ce să păzesc la țeremoniile ce să fac de preaînălțații domni ai Valahiei, adunate și întocmite din luminata poruncă a Mării Sale, preaînălțatului nostru Domn, Grigorie Dimitrie Ghica voievod, la anul 1825*”. Lucrarea conține referințe bogate privind domniile fanariote și nu numai, de la prima domnie a lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782) și până în vremea lui Grigorie IV Ghica (1822-1828), cu consemnări detaliate privind ceremoniile curții, înscăunarea mitropolitului, alaiurile domnești, procesiunile religioase, rânduiala hramurilor și protocolul vizitelor domnului în teritoriu.⁹⁴

93. *Ibidem*, p. 32.

94. *Vezi Istoria românilor*, ediția 2002, vol. VI, p. 310.

***XI. Încoronarea Regelui Carol I al României:
10 mai 1881***

Una dintre cele mai frumoase pagini din istoria modernă a României este încoronarea Regelui Carol I al României – 10 mai 1881. Era un moment de încununare, despre care cronicarii timpului și istoricii de până astăzi afirmă că sintetiza pe de o parte nădejdea unui popor dornic de a-și afirma independența și suveranitatea, apoi punea în valoare jertfa și lucrarea unui principe providențial pentru istoria României moderne și, mai ales, deschidea perspective nebănuite pentru posteritatea și viitorul acesteia. Exista un întreg protocol al Curții regale a României, în care se preciza modul în care trebuiau serbate, la nivelul familiei regale, unele sărbători. Din acel adevărat „manual de protocol” lipsește însă slujba încoronării regelui.⁹⁵ De asemenea, nici Arhieraticoanele timpului nu cuprind o slujbă a încoronării regilor.⁹⁶

Totuși, rânduiala încoronării Regelui Carol I a fost excepțional de bine întocmită și publicată în mai multe forme, în presa timpului, bisericească și laică, dar și într-un opuscul, tipărit într-un tiraj semnificativ, ca un semn al acestei importante clipe din viața țării și a suveranului ei.⁹⁷ Cu toate acestea, ceremonia nu a decurs precum se prestabilise.

În baza surselor anterioare, unele dintre ele amintite, rânduiala care s-a slujit la încoronarea Regelui Carol, în linii mari a fost aceasta:

95. Vezi, de exemplu, în *Ceremonialulu Curței Domnesci a Romaniei*, Tipografia Curții (lucrătorii asociați) București, MDCCCLXXVI (1876), cap. II – „Solemnități religioase” privind sărbătorirea Sfântului Vasile, a Botezului Domnului, a Sfintelor Paști, a zilei Sfinților Împărați Constantin și Elena, a Nașterii Domnului, a zilelor de naștere a regilor, cât și cap. XXIII – „Serbarea Moșiloru”.

96. De exemplu, *Arhieraticon cuprinđent rânduilele tuturor hirotesiilor și hirotoniilor. Tipărit în ăilele Majestăței Sale iubitorului de Christos Carol I, Regele României. Cu aprobarea și binecuvântarea Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române*, ediția a II-a, Tipografia cărților bisericești, București, 1899 sau *Arhieraticon cuprinzând rânduilele tuturor hirotesiilor și hirotoniilor. Tipărit în zilele Maiestăței sale iubitorului de Hristos Ferdinand I, Regele României și a ÎPS Sale D. D. dr. Miron I, Patriarh al României. Cu aprobarea și binecuvântarea Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române*, ediția a III-a, Tipografia cărților bisericești, București, 1926.

97. Vezi *Rânduiala și Te Deum-ul urmate la încoronare*, în „Biserica Ortodoxă Română”, V (1881), nr. 8, p. 494-504.

Încă din seara anterioară (9 mai 1881), cele două coroane regale au fost aduse în biserica Mitropoliei din București. Coroana regelui era purtată de președintele Consiliului de miniștri, Dimitrie Brătianu, iar cea a reginei a fost adusă de ministrul de finanțe, Dimitrie Sturdza. La poarta Mitropoliei, coroanele au fost întâmpinate de un sobor de arhieriei și duse solemn în biserică, unde au fost așezate sub candelabru, cu gardă de onoare și anturate de drapelul României. Seara, până târziu, și în catedrala mitropolitană, și în toate celelalte biserici din capitală s-a săvârșit slujba Privegherii.

A doua zi (10/22 mai 1881), la sosirea alaiului regal, mitropolitul primat Calinic Miclescu a întâmpinat pe Majestățile lor cu Crucea și Evanghelia, rostind: „*Iată, o, Doamne, Dumnezeuul nostru, alesul poporului Tău pășește la Altarele Tale cele sfinte și neclătite. Bindecuvântat este cel ce vine întru numele Domnului. Bindecuvântat-am pre voi, în Casa Domnului*”; după ce Regele și Regina au sărutat Sfânta Evanghelie și Sfânta Cruce, s-a intrat în Catedrală, corul cântând „*Bindecuvântat este cel ce vine...*” (versete din Psalmul 118). Alaiul ajungând la locul destinat, mitropolitul primat a rostit slavoslovie „*Mărire Sfintei și celei de o ființă și de viață făcătoare și nedespărțitei Treimi...*”, marcând începutul Te Deum-ului. S-a făcut începutul pascal, după rânduială, citindu-se apoi Psalmii 19 și 20. La Ectenia Mare, rostită de arhidiacon au fost adăugate câteva cereri speciale.⁹⁸ După rostirea ecfonisului „*Că Ție se cuvine...*”, s-a cântat „*Dumnezeu este Domnul...*” și troparele „*Mulțumi-*

98. *Ibidem*, p. 496-497. Textul ecteniilor speciale: „*Pentru ca să primească cu milostivire rugăciunea noastră a nevrednicilor servilor Săi și bunul scop și dorința nației noastre să le împlinească spre bine... Ca Domnul Dumnezeu să binecuvinteze Coroana României, Coroana poporului Său, Coroana faptelor lui în calea mântuirii... pentru ca să reverse asupra ei darurile Sale nesecate și să strălucească pe fruntea regelui ca steaua marinarului și ca dânsa să ducă la țărniță, fără vifore, corabia poporului său... Pentru ca să izbăvească Regatul României și Sânta Sa Biserică și pe iubitorul de Hristos Regele nostru Carol I și pe iubitoarea de Hristos Regina noastră Elisabeta și augusta dinastie, de toți vrăjmașii văzuți și nevăzuți... Pentru ca să întărească stăpânirea lui cu dreapta Celui Prea Înalt spre binele și înflorirea României... Pentru ca să întărească cu brațul său cel înalt puterea armată încredințată conducerii lui... Pentru ca să lumineze și întărească Guvernul României și Reprezentațiunea națională spre cele bune și de folos și pre poporul Său să-l miluiască cu pace, sănătate și prosperitate și cu întrarmarea îngerilor Săi...*”

tori fiind...”, „Slavă... Mântuiește, Doamne... Și acum... Pentru rugăciunile tuturor sfinților...”.

S-au citit Apostolul de la Romani și Evanghelia de la Luca, cap. 4, 16-22. La ectenia întreită s-au adăugat cereri „pentru preînălțatul și de Hristos iubitorul Regele nostru Carol I și pentru iubitoarea de Hristos Regina noastră Elisabeta și augusta dinastie”, pentru mitropolitul primat Calinic și pentru Biserică, Țară și popor.⁹⁹

După acestea s-a ieșit, în procesiune, din catedrală. De aici, deși rânduiala bisericească era bine precizată, se pare că nu a fost urmată întru totul. Rânduiala prevedea: o rugăciune de binecuvântare a coroanei, citită de proestos – „Dumnezeule Mare și Atotputernice, Carele șezi pe tron de heruvimi...”¹⁰⁰. Imediat după aceasta urma rugăciunea „Doamne, Dumnezeul nostru...”, citată mai sus, la subcapitolul 6 din prezentul studiu. În prelungirea acestei rugăciuni, era și o a doua rugăciune, pentru coroane, constituită ca o parafrază din Psalmi: „Binecuvintează, Doamne, coroanele poporului Tău; binecuvintează, Doamne, coroana faptelor lui, în calea mântuirii. Binecuvintează, Doamne, coroana pe care Tu însuși ai dat-o poporului tău. Că Tu ești Dumnezeul nostru și Ție mărire înălțăm...”. După scurta rugăciune a plecării capetelor, mitropolitul a binecuvântat coroanele regale prin stropire cu agheasmă, rostind formula liturgică: „Binecuvintează, Doamne, coroana poporului Tău; binecuvintează podoaba vitejiei, cununa virtuții, simbolul dreptății Tale, acum

99. *Ibidem*, p. 500. Text integral: „Izbăvește, Doamne, Biserica Ta cea Sfântă și Regatul României de toată răutatea vrăjmașilor celor văzuți și nevăzuți și Guvernului nostru, reprezentanților națiunii și la tot poporul Tău dăruiește-le îndelungare de zile și progres în toate virtuțile creștinești; iar mai ales sădește în toți spiritul de dreptate, activitate și onestitate, spre întărirea și înflorirea scumpei noastre Patrii”.

100. *Ibidem*, p. 501-502. Text integral: „Dumnezeule mare și Atotputernice, Carele șezi pe tron de heruvimi și ești cântat de serafimi și închinat de toată făptura! Tu, Care ai dat în casa lui David o coroană model, de care ai legat fiitoarea soartă a întregului neam omenesc, binecuvintează și aceste coroane regale, pe care România le pune pe capetele aleșilor Tăi, Regele Carol I și Regina Elisabeta. Fă, Doamne, ca coroana României să strălucească mai mult prin înțelepciunea, bărbăția și iubirea de dreptate a tuturor capetelor augustei noastre dinastii. Binecuvintează-o și o întărește în veac! Fă-o respectată pretutindenea. Fă ca sub influența și prestigiul ei, neamul nostru să fie și în viitor tot așa de bogat în fapte creștinești și pioase, precum a fost în timpul nemuritorilor noștri strămoși. Ca în acest chip, numele Tău să fie mărit pe sacrul pământ românesc, acum și în vecii vecilor. Amin.”

și pururea...“: Corul a intonat „Imnul coroanei“: „Cu onoare și mărire l-a încoronat; l-a făcut Domnul, ca și pe lucrurile mâinilor sale; toate le-a pus sub picioarele lui. Doamne, Domnul nostru, cât de mărit este numele Tău în tot pământul!“. Acest moment a fost urmat conform programului prestabilit și, datorită semnificației sale înalte, a fost marcat prin 101 lovituri de tun, trase în imediata apropiere a Dealului Mitropoliei.

Apoi fusese prevăzut ca mitropolitul primat să-l binecuvinteze pe Rege cu agheasmă, rostind: „*Binecuvântat este Domnul Dumnezeu, Care varsă darul Său peste capetele regilor Săi, ca roua Ermonului, ce se pogoară pe Munții Sionului*“; când binecuvânta pe Regină, rostea: „*Binecuvântat este Domnul Dumnezeu, Care a sădit cuvântul Său în inima regilor și Care revarsă prin ei darul nesecat al îndurărilor Sale, peste cel sărac și suferind*“. Despre acest moment însă nu știm că s-ar fi consumat așa cum a fost prevăzut. Întreaga ceremonie religioasă s-a încheiat cu otpust și polihroniu pentru Regele și Regina României.¹⁰¹

Încoronarea propriu-zisă nu a avut loc în baldachinul din fața catedralei mitropolitane, ci în Sala Tronului din Palatul Regal. Primind coroana din mâinile Președintelui Senatului, Dimitrie Gr. Ghica, Regele Carol și-a așezat-o singur pe creștetul său. Regele a primit apoi coroana Reginei din mâinile președintelui Camerei Deputaților și a încoronat-o el. De asemenea, așezarea pe tron a Regilor s-a făcut tot acum și aici, în aceeași atmosferă de mare efervescență.

Apoi Regele a ținut un cuvânt, în care a arătat că această coroană este „*emblema Regatului... accept cu mândrie această coroană – ea este făurită din metalul unui tun, care este stropit cu sângele eroilor noștri și sfințit de Biserică; eu o primesc ca pe un simbol al Independenței și forței României!*...“¹⁰². După aceasta, tot la Palatul Regal s-a semnat „*Actul proclamării Regatului României*“¹⁰³, care începe cu cuvintele „*Noi,*

101. Pentru descrierea evenimentului cu amănunte care să ajute la înțelegerea semnificației simbolice și istorice a momentului, am avut la îndemână relatarea unui reporter gălățean, rămas anonim, care a participat la acest eveniment. Despre aceasta a scris un material detaliat, intitulat *Serbările încoronării, București, 10 mai 1881*, pe care l-a publicat în ziarul „Vocea Covurluiului“, IX (1881), nr. 1530, p. 2.

102. *Ibidem*, p. 238.

103. Publicat de curând, în facsimil, după un original din colecția Bibliotecii „V. A. Urechia“ din Galați, în rev. „Axis Libri“, V (2012), nr. 16, p. 4-5, de dna Valentina

Carol I, condus de mâna lui Dumnezeu și de destinele viteazului și înțeleptului popor român...“. Au urmat, în capitală și în toată țara, sărbători menite a întregi bucuria momentului.¹⁰⁴

XII. Încoronarea Regelui Ferdinand I al României: 15 octombrie 1922

Încoronarea Regelui Ferdinand s-a făcut cu mare fast la Alba Iulia – oraș devenit simbol național prin actul de unire realizat de Mihai Viteazul, la 1600 și, mai ales, ca urmare a neprețuitului dar al Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, prin care s-a realizat România Mare. Întreg ritualul bisericesc al încoronării este dezvoltat, ca o sinteză a tipurilor de ceremonii imperiale – bizantine, europene și domnești – autohtone, de până la acel moment și a fost întocmit și publicat de către mitropolitul primat Miron Cristea.¹⁰⁵ S-a afirmat, chiar de către surse

Oneț, sub titlul *O litografie – document istoric: Actul proclamării Regatului României (10/22 mai 1881)*.

104. Câteva date privind acest moment solemn, destul de succint redate, vezi la Paul Lindenberg, *Regele Carol I al României*, Editura Humanitas, București, 2010, p. 236-239.

105. Sub titlul *Rânduiala doxologiei din prilegiul încoronării Majestăților lor Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria. Întocmită în partea sa bisericească de Înaltul Preasfințitul mitropolit primat dr. Miron Cristea*, Tipografia cărților bisericești, București, 1922, 28 p. Nu știm cum a decurs în realitate și în amănunt, tot protocolul zilei, dar se știe că, în cadrul Comisiei pentru Încoronare, la subcomisia pentru „chestiunea bisericească și de organizare a corurilor“, Mitropolitul primat Miron Cristea, ajutat de pr. prof. acad. Niculae M. Popescu și de pictorul Costin Petrescu a gândit, pas cu pas, întreaga ceremonie, în partea ei religioasă; mai mult, Mitropolitul a negociat energic întreg protocolul și cu Ion I. C. Brătianu și cu Nicolae Mișu – ministrul Palatului regal și cu delegația specială a Regelui. Ierarhul dorea mult ca, la această ceremonie, pe care o vedea ca o „sărbătoare a reîntregirii României“, suveranul să fie uns, nu cu Sfântul și Marele Mir, pentru că era catolic, ci doar cu ulei, ce avea să fie sfințit chiar atunci. Când a fost întronizat, Regele Carol I nu fusese uns; nici Ferdinand nu a acceptat ungerea, îngăduind doar sfințirea coroanelor și a mantiilor. De altfel, ritualul redat mai sus, în acest studiu, nu a fost urmat: regele a fost încoronat nu în biserică, ci afară, iar coroanele au fost înmânate Majestăților lor de către președintele Senatului. La acest moment, Casa regală a dorit, de fapt, doar un simplu Te Deum sau o Doxologie de mulțumire! Pentru detalii asupra acestor aspecte, care nu constituie scopul cercetării noastre, vezi Constantin I. Stan, *Regele Ferdinand I „Întregitorul“ (1915-1927)*, Editura Paideia, București, 2003, p. 167-168.

din preajma familiei regale, că această încoronare, unică în Istoria românilor, a avut o „*montare de film istoric*”, ritualul ei fiind de inspirație „*bizantină, și nu romană*”; chiar Regina Maria a fost numită, din acest motiv, „*o Teodoră îmbrăcată după moda pariziană*”¹⁰⁶.

Evenimentul a fost pregătit în Biserica noastră de o Scrisoare Pastorală, pe care Sfântul Sinod a îndreptat-o către cler și popor, ca semn al bucuriei neamului românesc care îi cinstea pe auguștii săi întâistătători. În pastorală s-a dispus ca, în ajunul zilei întronizării să se săvârșească priverghere în toate bisericile și mănăstirile, iar în însăși ziua întronizării (2/15 octombrie 1922) să se săvârșească Sfânta Liturghie și Te-Deum-ul cu polihroniu special.¹⁰⁷ Apoi să se cânte imnul regal și să se tragă clopotele în toate bisericile din cătune, sate și orașe, la ora 11.00 – fix.

Se știe că, pentru acest eveniment a fost construită special, apoi sfințită și inaugurată, tot acum, Catedrala din Alba Iulia, care de atunci se numește „a Reîntregirii”. În chip oficial, o comisie condusă de președintele Consiliului de Miniștri a adus la Alba Iulia, în preziua celei dedicate pentru ceremonie, coroanele și mantiile regale. Purtate solemn

Întregul program al încoronării din 1922, a se vedea în broșura editată de Fundația Culturală „Principele Carol” – Secția cinematografică, sub titlul *Programul marelui film al Încoronării Suveranilor României – Mari, 15-17 octombrie 1922, la Alba Iulia și București*.

106. Guy Gauthier, *Missy, Regina României*, Editura Humanitas, București, 2010, p. 269.

107. Vezi *Rânduiala doxologiei din privilegiul încoronării Majestăților lor Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria*, ed. cit., p. 6. Pentru Rege, textul este următorul: „*Majestății Sale, Preaînălțatului și multstăpânitorului nostru domn, Ferdinand I, din mila lui Dumnezeu, Rege al României și dezrobitor al mănoasei Basarabii, al dulcii Bucovine, al falnicului Ardeal, al mândrului Banat, al fericitei Crișane, al Sătmarului și al Sălajului. Celui ce a reînviat Țara lui Negru Vodă de la Olt și istoricul Maramureș al lui Dragoș Vodă: dă-i, Doamne, zile bune și îndelungate, pace, sănătate, mântuire și biruință asupra dușmanilor și să trăiască întru mulți și fericiți ani!*”

Pentru Regină, textul este următorul: „*Majestății Sale, Măritei noastre Doamne și Reginei Maria, ajutătoarea celor săraci și înstrâmtorați, mângâietoarea celor bolnavi și în suferință, alinătoarea de dureri a celor răniți și pe patul de moarte, ocrotitoarea văduvelor și a celor orfani, protectoarea artelor, a științelor și a tuturor mișcărilor nobile pentru propășirea obștească; ceea ce, în cele mai grele zile ale neamului a revărsat pretutindenea din comoara sufletului ei, ca dintr-un izvor bogat, încredere și însuflețire: dă-i, Doamne, mulțumire și sănătate și o păzește întru mulți și fericiți ani!*”

prin oraș pe o caretă specială, întâmpinate la intrare de mitropolitul primat și cler, acestea au fost așezate pe Sfântul Altar al catedralei, în timp ce clerul cânta troparul „*Mântuiește, Doamne, poporul Tău...*”. Seara s-a făcut privegherea rânduită.

Programul din ziua încoronării a început cu slujirea Sfintei Liturghii în Catedrala din Alba Iulia. Toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române (mitropolitul primat – Miron Cristea, mitropolitul Moldovei – Pimen Georgescu, mitropolitul Ardealului – Nicolae Bălan, arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului – Gurie Grosu, episcopii Teodosie al Romanului, Vartolomeu al Râmnicului, Teofil al Buzăului, Visarion al Argeșului, Ioan al Aradului, Iosif al Caransebeșului, Platon, locotenent al Dunării de Jos, Nicodim al Hușilor, Roman al Oradiei, Nicolae al Clujului și arhieriei Evghenie și Iacob) s-au înveșmântat la palatul arhiepiscopal, pornind în procesiune spre Catedrală. La finalul liturghiei, la ora 10.00, Majestățile Lor Ferdinand I și Maria au pornit spre biserică, fiind întâmpinați la intrare de mitropolitul primat, cu Sfânta Evanghelie și Crucea, la primirea lor ierarhul rostind cunoscuta întâmpinare liturgică: „*Iată, Doamne...*”. Regele, condus de mitropolitul primat, împreună cu Regina, condusă de mitropolitul Moldovei ajung în mijlocul bisericii, unde s-au închinat „adânc”, de trei ori, apoi au fost conduși la tronurile lor. În acest timp, corul catedralei a cântat stihuri din Psalmii 19 și 20. Ierarhii Sfântului Sinod stăteau spre răsărit, în semicerc, având diaconii în dreapta, la spate.

Slujba a decurs ca un *Te Deum*, începând cu doxologia „*Slavă Sfintei...*”. În timp ce s-au rostit rugăciunile începătoare și Psalmul 20, mitropolitul primat a săvârșit căderea mică. La Ectenia mare, arhidiaconul a rostit câteva cereri speciale.¹⁰⁸ După „*Dumnezeu este Domnul*” și

108. *Ibidem*, p. 12. Text integral: „...ca Domnul Dumnezeu să binecuvinteze slujba încoronării Preaînălțatului nostru Rege Ferdinand I și a Măritei noastre Regine Maria și să-i împodobească pe ei cu coroana faptelor mărețe... Pentru ca să reverse asupra lor darurile Sale nesecate și să strălucească coroana pe fruntea preaînălțatului nostru Rege Ferdinand I ca steaua corăbierului și cu ea să călăuzească la limanul liniștii și al muncii pașnice corabia poporului său... Pentru ca să mântuiască Regatul României, Sfânta Sa Biserică și pe slujitorii ei, mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi și arhierii și pe tot cinul preoțesc și călugăresc și pe toți frații noștri cei întru Hristos, de tot necazul, nevoia și primejdia... Pentru ca să întărească cu dreapta Sa stăpânirea Regelui nostru, puterea armatei sale și să lumineze pe cărmuitorii și legiuitorii țării spre cele bune și de folos;

„Mântuiește, Doamne...” s-a citit paremia de la Isaia (49, 13-19), apoi s-au sfințit însemnele regale: coroanele și mantiile. Rugăciunea de sfințire a acestora este, în prima sa parte, similară cu cea din cadrul ceremoniei de încoronare a Regelui Carol I; a doua parte este complet diferită.¹⁰⁹ Formula liturgică folosită cu acest prilej pentru sfințirea coroanelor și a mantiilor regale este aceasta: „*Iată, se sfințesc coroana Reginei și mantiile regale prin stropirea acestei ape sfințite, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh*”. După cât se cunoaște, este pentru prima dată când, într-o ceremonie de acest fel a fost gândit un moment de sfințire și a mantiilor.¹¹⁰ S-au citit Apostolul (Romani 13, 1-7), apoi Evanghelia (Matei 22, 15-22) – de către mitropolitul Nicolae Bălan.

Deosebit de interesantă și frumos gândită a fost ceremonia de predare a coroanelor, de la Sfântul Altar, reprezentanților națiunii. Mitropolitul primat a încredințat altor patru mitropoliți cele două coroane și cele două mantii regale. Însoțit de mitropoliții care purtau coroana și mantia Regelui, mitropolitul primat a luat coroana Regelui, pe un ștergar cu motive românești, din mătase, și a predat-o președintelui Senatului – Mihai Pherekyde, iar mantia regală a încredințat-o la doi generali. De asemenea, a luat coroana Reginei, învelită în ștergar și a

*iară pe poporul său să-l miluiască cu duh de ascultare, cu pace, sănătate, propășire și întrarmarea îngerilor Săi...”. Se știe și cine a fost acest arhidiacon: renumitul bas Teodor Ursachi, de la Catedrala din Chișinău – informație preluată de la mitropolitul dr. Antonie Plămădeală, *Încoronarea din 1922 de la Alba Iulia ca simbol al reîntregirii neamului, în „Memoriile” lui Miron Cristea, în „Îndrumător bisericesc pe anul de la Hristos 1993”, Tiparul tipografiei eparhiale, Sibiu, 1993, p. 198.**

109. *Ibidem*, p. 14-15. Redăm aici această a doua parte: „... și-i fă vrednici și Ție pururea bineplăcuți pe domnitorii și domnițele române care se vor împodobi cu dânsele, spre a cârmui poporul peste care i-ai așezat. Întărește Țara și desăvârșește însușirile cetățenilor ei, ca să dea putere și strălucire coroanei regale, făcând-o pururea stimată, cinstită și prețuită înlăuntru și în afară și să devie izvor de fapte mărețe și de reînviere a virtuților strămoșești. Deșteaptă în sufletul celor ce vor purta aceste odoare regale, în cursul vremurilor, cele mai alese simțăminte și porniri sufletești, ca de-a pururi să strălucească ca luceferi luminoși și pilde vii în fața credincioșilor lor supuși și împreună să-ți mulțumească prin fapte creștinești și pioase, pentru darurile și îndurările Tale. Că Tu ești sfințirea noastră...”.

110. Pentru detalii despre acestea, a se vedea mitropolit dr. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 202-203.

încredințat-o președintelui Camerei Deputaților – Mihai Orleanu, iar mantia Reginei altor doi generali.¹¹¹

Un loc aparte în această rânduială l-a avut „Imnul de slavă”¹¹². Acest text este compus tot de mitropolitul primat Miron Cristea, după modelul imnelor de încoronare a împăraților de la Bizanț. În timp ce se cânta acest imn, s-a ieșit din biserică, în următoarea ordine: mai întâi garda regală, Regele și Regina, principele Carol al II-lea și principesa Elena, Mitropolitul Primat și Mitropolitul Moldovei, președintele Senatului și cel al Camerei Deputaților purtând coroanele și însoțiți de alți doi mitropoliți, generalii purtând cele două mantii, flancați de câte doi episcopi, membrii Guvernului, clerul slujitor, ambasadorii, reprezentanții altor confesiuni, alți invitați.

111. La acest moment, rânduiala programată a se urma atunci prevedea cel mai de seamă capitol – al încoronării, proiectat astfel: după ce au fost cădiți de către mitropolitul primat, Regele și Regina aveau a fi conduși în mijlocul bisericii, pe un mic podium așezat acolo, unde ei îngenuncheau pe două pernuțe brodate cu stema țării. Deodată cu Regele și Regina, îngenunchea tot poporul din biserică. La ritualul de încoronare a Regelui, mitropolitul primat îl binecuvânta pe Rege, rostind rugăciunea: „Doamne, Dumnezeule, Împăratul împăraților și Domnul domnilor...”. După aceasta, mitropolitul primat proclama „Vrednic este!”, iar corul cânta întreit: „Vrednic este!”. Regele și Regina urmau a fi conduși la tronurile lor, în acest timp rostindu-se o ectenie întreită. După ecfonis, mitropolitul primat rostea binecuvântarea: „Doamne, Dumnezeul nostru, cu glorie și cu cinste încoronează-i pe dânșii...”. Apoi se săvârșea polihroniul cu textul mai sus citat și se cânta Imnul de încoronare al lui I. D. Kiriac.

În realitate, acest capitol prea important nu s-a desfășurat așa, întrucât Ferdinand era catolic, iar papa interzisese, sub pedeapsa cu excomunicarea, încoronarea lui în biserică ortodoxă, de către cleric ortodox. Din aceste motive, și din altele mai puțin cunoscute, încoronarea s-a făcut pe un podium, în afara catedralei, iar coroanele au fost oferite celor doi regi nu de către mitropolitul primat, ci de către Președintele Senatului și cel al Camerei Deputaților.

112. Vezi *Rânduiala doxologiei din prilegiul încoronării Majestăților lor Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria*, ed. cit., p. 23-24. Text integral: „1. Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu și pre pământ pace; întru oameni bunăvoire, că a miluit Domnul pe poporul Său. 2. Aceasta este ziua cea mare de bucurie a românilor, în care coroana regală se așază – după vrednicie – pe capul tău. 3. Slavă Domnului, Stăpânul tuturor, Cel ce te încoronează pe tine, Ferdinand, Rege, cu mâna Sa. Să te păzească întru mulți ani spre gloria și înălțarea românilor! 4. Slavă Maicii Domnului care ne-a dăruit aleasă Regină. Slavă Maicii Domnului, care a umplut casa lor de fii și de domnițe. Să audă Domnul pe poporul Său. 5. Mulți ani ție, Ferdinand, Rege al românilor! Mulți ani ție, Marie, Regină a României! Mulți ani vouă, mlădițe regale!” *Glorie Țării!*”

Încoronarea Regelui și a Reginei s-a făcut sub un baldachin special amenajat, în fața clopotniței. La momentul convenit, generalii au oferit mantia Regelui, care a îmbrăcat-o; președintele Senatului, Mihail Phekyde, rostind un scurt cuvânt adecvat, a oferit Regelui coroana, în numele națiunii române. Regele a luat coroana și și-a așezat-o el însuși pe capul său. Aceasta este „moda” napoleoneană, care se generalizase în Europa și pe care o urmăse și Carol I. La acest moment s-a cântat Imnul regal „Trăiască Regele!” și s-au tras iarăși clopotele catedralei și cele ale bisericilor din oraș. Cei doi generali au oferit Regelui mantia Reginei; Regele a oferit-o Reginei, care a primit-o pe umerii săi. De asemenea, președintele Camerei Deputaților, Mihai Orleanu, a dat Regelui coroana Reginei, care îngenunchease în fața sa. Regele a așezat coroana pe capul Reginei, în sunetul Imnului regal și al clopotelor.¹¹³ Regele a ținut un scurt cuvânt, arătând că primește „cu adâncă emoție, în chip solemn, această coroană moștenită... ea simbolizează îndeplinirea acelei mare și sfânt dor secular: Unirea tuturor țărilor locuite de români. Dea Domnul ca această coroană, împreună cu aceea a scumpei mele soții și vrednică tovarășă de muncă și suferințe pentru binele obștesc, să încununeze din neam în neam pe iubiții noștri urmași, într-o Românie pururea glorioasă și fericită. Sus inimile!...”¹¹⁴.

Imediat după aceasta s-a format coloana pentru retragerea în apartamentele regale. Aici, în incinta Palatului episcopal din Alba Iulia, Regele a semnat „Actul comemorativ al Încoronării”¹¹⁵.

În cadrul acestei ceremonii unice în istoria noastră, remarcăm trei elemente esențiale. Mai întâi fascinează coroanele regale. Coroana cu care a fost încoronat Ferdinand este aceeași pe care a folosit-o și

113. Detalii interesante legate de această parte a protocolului, la Eugene Wolbe, *Ferdinand I, întemeietorul României Mari. O biografie*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 191-196.

114. Apud Diana Manolache, *Ceremonialul Încoronării: model european și identitate națională*, în albumul „90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia”, Editura Cetea de Scaun, București, 2012, p. 26. De altfel, acest studiu constituie cea mai completă consemnare, însoțită de interpretări pertinente, în legătură cu acest moment istoric.

115. Redat integral și la Eugene Wolbe, *op. cit.*, p. 194. Textul se finalizează astfel: „...Acestei sfinte misiuni, în neclintită unire cu poporul nostru, voi închina toate puterile mele de om și Rege și asupra-i chem, în această zi solemnă, de înălțare sufletească, binecuvântarea Celui Atotputernic”.

Carol I, comandată de acesta și făurită la Arsenalul Armatei, din oțelul unui tun turcesc, luat captură de război de ostașii români, în urma luptei de la Plevna. Este simplă, are pietrele și perlele tot din oțel, iar calota din catifea; pentru ceremonia din 1922, coroana a fost împodobită și cu efigiile Basarabiei, Bucovinei și Ardealului. Coroana reginei este turnată în aur masiv, bogat ornamentată cu motive florale și geometrice, împodobite cu diverse pietre prețioase (turcoaze, ametiste, opale, rubine) și cu pandantive laterale.

În al doilea rând s-au remarcat mantiile regale, cu adevărat unice, redând perfect strălucirea de odinioară a hlamidei împărătești bizantine. Ambele au fost confecționate special pentru acest moment istoric: cea a regelui la Paris, cea a reginei la un atelier din București. Ambele mantii regale sunt confecționate din stofă groasă, aurie și brodate cu fir de aur.¹¹⁶ Când a primit mantia pe umerii săi, Regina a avut trăiri interioare de mare intensitate, despre care mai târziu a notat în „Memoriile” sale: *„Luminată de raze... am îngenuncheat înaintea soțului meu, pentru a-mi pune coroana de aur, șlefuită după modelul coroanelor pe care le purtau Domnițele odinioară. Mantia regală aurită care mi-a fost pusă pe umeri avea culorile soarelui în amurg. Se vedeau și broderiile, embleme ale tuturor provinciilor care formau tânăra Românie. Fiecare dintre aceste embleme era separată de celelalte prin spice de aur, spicele acestui grâu generos, principala bogăție a țării”*¹¹⁷. Istoria românilor consemnează astfel singura ceremonie de încoronare a regilor, la care s-au așezat hlamide pe umerii celor doi auguști!

De asemenea, ceremonia a fost unicat prin faptul că, pentru prima dată la noi s-a dat în mâna regelui un sceptru. Este vorba de un buzdugan de gală, turnat special pentru această ceremonie, la Paris. S-a dorit, astfel, perpetuarea – și în regalitate – a tradiției mai vechi a buzduganului voievodal, din timpul domnitorilor moldo-vlahi.¹¹⁸

116. Pentru detalii, vezi Constantin I. Stan, *op. cit.*, p. 169-170.

117. Apud Guy Gauthier, *op. cit.*, p. 271.

118. Despre coroanele și mantiile regale, cât și despre sceptrul Regelui Ferdinand I, a se vedea următoarele studii, din albumul „90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia”, citat și mai sus: Florin Georgescu, *Coroana de oțel – simbol al Independenței și al Reîntregirii* (p. 54-58), Ernest Oberländer Târnoveanu, *Coroana Reginei Maria* (p. 59-74), Liliana Manoliu, *Mantiile încoronării* (p. 75-85), Ernest Oberländer Târno-

Respectiva rânduială a încoronării a prevăzut și o rugăciune care s-a făcut la București, a doua zi după încoronare, în cadrul unui Te-Deum de mulțumire, având rugăciunea centrală „Doamne Sfinte, Cea ce din înălțimea Tronului Tău și din strălucirea lui Te-ai coborât pe pământ...”¹¹⁹. Răspunsurile la acest Te-Deum de mulțumire au fost date de corul Berezovski din Basarabia. Ceremonia s-a încheiat cu intonarea Imnului încoronării, al lui I. D. Kiriac, mai sus-citat.

În „Memoriile” sale, Mitropolitul Primat Miron Cristea scrie că, după încheierea evenimentelor, Regele i-a făcut o vizită, în cadrul căreia și-a exprimat mulțumirile sale, adresându-i-se astfel: „N-am cuvinte să-ți mulțumesc pentru modul plin de tact și demnitate cum ai reprezentat Biserica cu prilejul încoronării, atât înaintea Țării, cât și a străinilor

veanu, *Sceptrul Regelui Ferdinand* (p. 86-99). De asemenea, vezi tot în acest album, un bogat și excelent de bine redat material foto, în legătură cu evenimentul.

119. *Rânduiala doxologiei din prilegiul încoronării Majestăților lor Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria*, ed. cit., p. 26-28. Text integral: „Doamne Sfinte, Cea ce din înălțimea Tronului Tău și din strălucirea lui Te-ai coborât pe pământ și luând chip de rob Te-ai adus pe Tine Însuți jertfă pentru mântuirea oamenilor, dându-Te tuturor pildă neîntrecută și veșnică, binecuvintează cu darul Tău pe preainălțatul nostru Rege Ferdinand I, ca – urmând pilda marilor voievozi ai Țării și a mucenicilor neamului românesc – să fie pururea însoțit de dragostea nefățărită a poporului său și împodobit cu cele mai alese virtuți creștinești și cetățenești ale înaintașilor săi, domni încărcați de slavă. Și aceste virtuți totdeauna să fie gata a le aduce jertfă pe altarul propășirii obștești a țării sale, întărindu-i hotarele și temeliiile, înălțând altare de închinare și de mulțămintă Ție, Celui ce ai călăuzit la mărire și glorie țara și poporul ei, și sporindu-i toate așezămintele ei de cultură, de gospodărie crușătoare, de binefacere și de ocrotire a celor mulți și muncitori, nevoiași și în suferință. Tu, Stăpânul lumii și Dumnezeuul dreptății, Carele cu potop ai pedepsit pe cei ce s-au întors de la Tine – uitând și binefacerile și poruncile Tale – dar în nemărginita Ta milostivire ai slobozit din corabie porumbelul părinteștei Tale iubiri și cu ramura de măslin l-ai trimis tuturor, ca semn al iertării și al păcii: nu întoarce de la noi blândețea feței Tale, ci Te îndură spre noi și spre majestatea sa, gloriosul nostru Rege, chemat de aci-nainte a domni – după întregirea neamului – ca domn al păcii și al muncii liniștite. Iară Tu, Preacurată și de Dumnezeu Născătoare, ajută iubitei noastre Regine Maria să fie mama țării. Roagă-te Fiului tău și Dumnezeuului nostru să aibă domnie de lungă și pacinică propășire și de înflorire, ca să le ierte și să îndrepteze lor și nouă greșalele cele de voie și cele fără de voie. Să ne sporească fiii țării și să deie fii țării – roade cu belșug, ca împreună cu ei, cu casa și poporul lor să-Ți aducem mulțumite și să Te proslăvim, căci de cătră Tine, Împăratul cel ceresc se dă celor aleși stăpânirea și puterea și în mâna Ta este domnia pământului și a țărilor. Acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”.

*din toată lumea. A fost admirabil! Toți au rămas adânc impresionați și s-au ales cu simpatii față de ce au văzut*¹²⁰.

XIII. Concluzii

Prezentul studiu a încercat să sintetizeze câteva elemente semnificative din ritualul încoronării împăraților sau al domnilor. Excursul nostru parcurge peste 15 secole de istorie, timp în care acest ritual a evoluat mereu, s-a reconfigurat și adaptat în funcție de contextul socio-politic, de „moda” epocii sau de personalitatea celui care se întroniza. Cu toate modificările pe care le-a cunoscut, în partea sa centrală și esențială, acest ritual și-a păstrat conținutul eminent religios, temeluit pe Scriptură. Investirea sacră pe care a primit-o, prin ungere cu mir și încoronare, a dat conducătorului-rege sau împărat autoritate și putere „de Sus”. De aici, ca un răspuns, a izvorât mereu venerația pe care poporul o are față de conducătorul său, indiferent de cât de valoros este acesta, după cuvântul Sfântului Apostol Pavel, care arată că „orice stăpânire este de la Dumnezeu...”. Cu toate modificările formale și protocolare, modelul autentic pentru acest ritual a rămas slujba încoronării de la Bizanț. Marile case regale sau imperiale din Europa creștină au preluat, în esență, acest ritual și l-au adaptat, adăugând elemente specifice de protocol aulic. În chip cu totul special remarcăm ritualurile domnești de încoronare, în Moldova și Țara Românească, de-a lungul secolelor. În acest spațiu, la încoronarea domnitorilor întâlnim elemente bizantine, combinate cu unele particularități autohtone apoi, ceva mai târziu, cu multe elemente formale, sufocante, luxuriante – forme fără fond ale unor timpuri nefaste.

Cele două încoronări-emblemă (este vorba de Regii României Carol I și Ferdinand I) ilustrează în chip eminent statutul și „personalitatea” țării noastre, în epoca modernă, sub conducerea acestor bărbați care, deși ne-români ca etnie s-au identificat atât de mult cu țara și poporul peste care au condus, încât și astăzi, după atât de mult timp, prin moștenirea lăsată de ei, România se bucură de mare prestigiu între casele imperiale europene.

120. Apud mitropolit dr. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 204-205.

Prin studiul de față am dorit să arătăm, de fapt, că Dumnezeu alege oameni sau îngăduie unor oameni să stăpânească peste ceilalți oameni și peste țări, după o iconomie pe care noi, cel mai adesea, nu o înțelegem; ne este tainică. E lesne de observat aceasta, pentru că nu toți conducătorii sunt la fel. Unii au fost înțelepți – alții militari de carieră, unii au avut viață sfântă – alții au fost niște nefericiți sclavi ai plăcerilor efemere, unii s-au dovedit austeri și modești – alții au ales a fi plini de slavă și strălucire, unii au rămas icoane de bunătate și omenie – alții s-au blocat într-un juridism împins până la extrem... Fiecare a rămas în conștiința istoriei în funcție de modul în care a ilustrat tronul. Pe unii tronul i-a ridicat, ei fiind niște slabi conducători, alții și-au depășit cu mult tronul, prin geniul, eroismul și jertfelnicia cu care au condus. Fiecare a încercat însă să își marcheze veacul și să creeze epocă și a reușit doar dacă atunci, la momentul sacru al ungerii / încoronării s-a dăruit lui Dumnezeu pe sine, străduindu-se să înțeleagă faptul că, pe tron, un „uns“ sau „ales“ nu trebuie să fie decât lumină din lumina Domnului, împlinitor al voinței Lui, împărțitor al dreptății și păcii Lui; iar pentru popor, cu adevărat un „părinte“ și, în spirit evanghelic, „slujitor al tuturor“, precum învață Sfântul Apostol Pavel, în Epistola către Romani, la cap. 13.

Câte nu ar avea de învățat conducătorii de astăzi ai lumii de la aceste lecții de istorie, mai ales că mulți dintre cei care gestionează destine de popoare, țări și continente nu au niciun mandat primit prin „ungere“ și „încoronare“, ci au venit la cârma vreunui stat urmând un protocol anume, secularizat, palidă formă de investitură omenească!